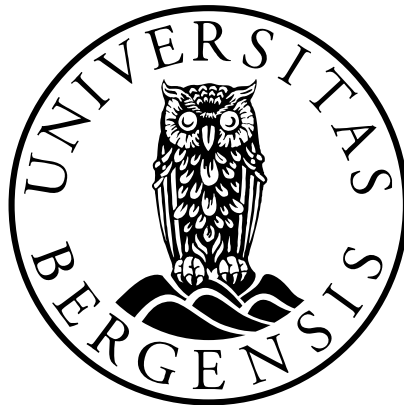

Vurderingen av utilregnelighet ved sterkt avvikende sinnstilstand

*En analyse av innholdet i utilregnelighetsvurderingen i
straffeloven § 20 bokstav a, med særlig vekt på betydningen av
at lovbruddet er planlagt*

Kandidatnummer: 58

Antall ord: 14362

JUS399 Masteroppgave

Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10. mai 2024

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
1 Innledning	4
1.1 Oppgavens tema og problemstilling.....	4
1.2 Metodiske betraktninger og bruk av kilder	7
1.3 Fremstillingen videre.....	9
2 Hvorfor vi har regler om skyldene	10
2.1 Innledning.....	10
2.2 Begrunnelsen for straff og fritak fra straff	10
2.3 Utilregnelighetslovgivningens utvikling	12
3 Grunnvilkår for fritak fra straff etter § 20 andre ledd bokstav a	15
3.1 Innledning.....	15
3.2 Om vilkåret “sterkt avvikende sinnstilstand”	15
4 Utilregnelighetsvurderingen.....	19
4.1 Innledning.....	19
4.2 Om tilleggsvilkåret «utilregnelig på grunn av».....	19
4.3 Tredje ledd – momenter i utilregnelighetsvurderingen	21
4.3.1 Om svikt i virkelighetsforståelse.....	21
4.3.2 Om svikt i funksjonsevne	22
4.3.3 Forholdet mellom de aktuelle momentene i tredje ledd.....	23
4.3.4 Er momentene for utilregnelighetsvurderingen i tredje ledd uttømmende?.....	25
4.4 Oppsummert om utilregnelighetsvurderingen.....	27
5 Betydningen av at lovbruddet er planlagt.....	28
5.1 Innledning.....	28
5.2 I hvilken grad er mennesker med lidelser som kan oppfylle vilkåret «sterkt avvikende sinnstilstand» faktisk i stand til å planlegge?.....	28
5.3 Når lovbruddet er planlagt.....	30
5.3.1 Betydningen av planlegging etter lovteksten og forarbeidene	30
5.3.2 Høyesterett fremhever betydningen av planlegging.....	32
5.3.3 Er det rimelig at terskelen for utilregnelighet er høyere i tilfeller hvor lovbruddet er planlagt?	35

5.4	Oppsummert om betydningen av planlegging	37
6	Utfordringer knyttet til dagens rettstilstand og avsluttende betraktninger	38
6.1	Innledning.....	38
6.2	Virkningene av lovendringen og Høyesteretts forståelse av innholdet i utilregnelighetsvurderingen.....	38
6.3	Bemerkninger knyttet til betydningen av planlegging	39
6.4	Et vidt rettslig skjønn på bekostning av rettssikkerhet.....	42
7	Litteraturliste.....	45

1 Innledning

1.1 Oppgavens tema og problemstilling

Oppgaven tar sikte på å avklare innholdet i utilregnelighetsvurderingen i straffeloven¹ § 20² andre ledd bokstav a, jf. tredje ledd, med særlig vekt på betydningen av planlegging av den straffbare handlingen forut for lovbruddet.

For at en gjerningsperson skal kunne holdes strafferettslig ansvarlig, er det fire vilkår som må være oppfylt – (1) gjerningspersonen må ha utført en handling som bryter loven, (2) det må ikke foreligge noen straffefrihetsgrunn, (3) gjerningspersonen må ha skyldevne og (4) ha utvist skyld i form av forsett eller uaktsomhet.³ Temaet i denne oppgaven knytter seg til det tredje vilkåret – gjerningspersonens skylddevne.

Frem til 1. oktober 2020 ble enhver gjerningsperson som var «psykotisk», «psykisk utviklingshemmet i høy grad» eller hadde en «sterk bevissthetsforstyrrelse» på handlingstidspunktet ansett som utilregnelig etter § 20, og dermed uten skylddevne.⁴ Tilstandene som medførte straffefrihet ble beskrevet med medisinske begreper, men de alternative tilstandene i § 20 var rettslig definert og ikke sammenfallende med de medisinske definisjonene av tilstandene.⁵ Det strafferettslige psykosebegrepet var snevrere enn det medisinske, og omfattet enkelt sagt kun «aktiv psykose».⁶ Frem til lovendringen var det avgjørende at gjerningspersonen hadde en av disse rettslige definerte tilstandene, og det var uten betydning hvorvidt tilstanden virket inn på lovbruddet. Bestemmelsen bygget på det medisinske prinsipp.⁷

22.juli-saken vekket mange følelser og meninger i befolkningen. Særlig spørsmålet om hvorvidt Breivik var tilregnelig engasjerte både mannen i gata og en rekke fagmiljøer. Blant annet var Breiviks evne til å planlegge et så omfattende og komplisert terrorangrep et tema både i og utenfor rettssalen.⁸ Uenigheten mellom de sakkyndige om Breiviks tilregnelighet skapte

---

¹ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven – strl.).

² Straffeloven § 20 vil i det følgende kun bli omtalt som «§ 20».

³ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 194.

⁴ § 20 første ledd bokstav b til d slik den lød frem til 1. oktober 2020.

⁵ Se blant annet HR-2023-1243-A avsnitt 26, jf. HR-2019-653-A avsnitt 41.

⁶ Se blant annet HR-2019-653-A avsnitt 42.

⁷ Se blant annet Andenæs (2016) s. 304 og Grønning, Husabø og Jacobsen (2023) s. 492.

⁸ Spørsmålet om Breiviks tilregnelighet ble drøftet omstendelig i retten, se TOSLO-2011-188627-24 – RG-2012-1153 s. 69-103.

usikkerhet rundt utilregnelighetsinstituttet, og blåste liv i debatten om de sakkyndiges aktive rolle. I kjølvannet av saken ble Tilregnelighetsutvalget oppnevnt i 2013 for å se nærmere på reglene om strafferettslig tilregnelighet, og i 2014 la de frem sin utredning.⁹ Utvalgets forslag ble ikke tatt til følge, og etter uenighet og kritikk i det juridiske miljøet, ble følgende lovbestemmelse vedtatt i 2019:

§ 20. Skyldevne¹⁰

Den som på handlingstidspunktet er under 15 år, er ikke strafferettslig ansvarlig.

Det samme gjelder den som på handlingstidspunktet er utilregnelig på grunn av

- a. sterkt avvikende sinnstilstand*
- b. sterk bevissthetsforstyrrelse eller*
- c. høygradig psykisk utviklingshemming.*

Ved utilregnelighetsvurderingen etter annet ledd skal det legges vekt på graden av svikt i virkelighetsforståelse og funksjonsevne.

Den som forbigående er utilregnelig som følge av selvforskyldt rus, fritas ikke for straff, med mindre særlige grunner tilsier det. Den som har en vedvarende tilstand som nevnt i annet ledd bokstav a og som selvforskyldt fremkaller en utilregnelighetstilstand, kan straffes dersom særlige grunner tilsier det.

Den nye bestemmelsen trådte i kraft den 1. oktober 2020. I forbindelse med lovendringen ble bestemmelsens overskrift endret fra «tilregnelighet» til «skyldevne».¹¹ Lovgiver valgte å beholde begrepet utilregnelighet i selve lovbestemmelsen ved å oppstille «utilregnelig» som et vilkår i vurderingen etter andre og tredje ledd. Videre i oppgaven vil jeg benytte meg av begrepet «utilregnelig» eller «utilregnelighet» i de tilfeller hvor jeg omtaler manglende skyldevne på grunn av en av tilstandene som er nevnt i andre ledd bokstav a til c og vurderingen etter andre og tredje ledd.

Andre og tredje ledd legger opp til en toleddet vurdering – først må det konstateres en tilstand som nevnt i bokstav a til c, og deretter foretas en konkret helhetsvurdering av om gjerningspersonen var «utilregnelig på grunn av» denne tilstanden mens vedkommende begikk

---

⁹ NOU 2014: 10 Skyldevne, sakkyndighet og samfunnsvern.

¹⁰ Loven ble endret ved lov nr. 48/2019, og ikraftsatt ved forskrift 21. september 2020 om delt ikraftsetting av lov 21. juni 2019 nr. 48 om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (skyldevne, samfunnsvern og sakkyndighet). Overgangsbestemmelser (FOR-2020-09-21-1788).

¹¹ Prop. 154 L (2016-2017) s. 228.

lovbruddet.¹² I vurderingen skal det legges vekt på «graden av svikt i virkelighetsforståelse og funksjonsevne», og som en del av dette inngår også evnen til planlegging.¹³

En nærmere avklaring av vilkårene og terskelen for utilregnelighet ble overlatt til Høyesterett.¹⁴ Den 29. juni 2023 avsa Høyesterett sine første to avgjørelser om utilregnelighet på grunn av en sterkt avvikende sinnstilstand etter § 20 bokstav a. Avgjørelsene er inntatt i HR-2023-1243-A og HR-2023-1242-A, og vil i det følgende bli omtalt som henholdsvis Trusselbrevdommen og E6-dommen.¹⁵ Trusselbrevdommen omhandlet en gjerningsperson, som ved 117 tilfeller hadde sendt trusler til en rekke personer i rettsvesenet over flere år. Høyesterett var av den oppfatning at gjerningspersonen ikke hadde en «sterkt avvikende sinnstilstand», og at han dermed var tilregnelig. I E6-dommen forsøkte gjerningspersonen å drepe sin samboer ved å kjøre inn i en annen bil på E6, og Høyesterett konkluderte med at gjerningspersonen var «utilregnelig på grunn av» en «sterkt avvikende sinnstilstand». Avgjørelsene har til en viss grad bidratt til en avklaring av hva som inngår i utilregnelighetsvurderingen, samtidig som de også har skapt nye uklarheter i relasjon til § 20 bokstav a. Avgjørelsene blir nærmere behandlet under oppgavens del 3, 4, 5, og 6.

I forarbeidene uttales det at vrangforestillinger ikke nødvendigvis er tilstrekkelig for å anses utilregnelig, og at det kan være vanskelig for allmennheten å akseptere at en gjerningsperson ikke anses strafferettslig ansvarlig i tilfeller hvor vedkommende har planlagt og utført et komplisert lovbrudd.¹⁶ At en vrangforestilling ikke er nok i slike tilfeller er fulgt opp av Høyesterett i Trusselbrevdommen.¹⁷ I E6-dommen gikk Høyesterett ett skritt lenger, og uttalte at i de tilfeller hvor lovbruddene er planlagt over en viss tid, vil god kognitiv funksjon kunne medføre straffansvar ettersom det i disse tilfeller kan være rimelig og rettferdig med straffansvar til tross for at gjerningspersonen hadde en sterkt avvikende sinnstilstand på handlingstidspunktet.¹⁸

Med det overnevnte som bakgrunn er hensikten med oppgaven å avklare innholdet i utilregnelighetsvurderingen etter § 20 bokstav a. Dette alternativet aktualiserer seg oftest i

---

¹² Prop. 154 L (2016-2017) s. 55.

¹³ Prop. 154 L (2016-2017) s. 230.

¹⁴ Prop. 154 L (2016-2017) s. 83.

¹⁵ Dommene har foreløpig ikke fått noen kjente populærnavn, men av leservennlige hensyn har jeg valgt å gi dommene ovennevnte navn i det videre.

¹⁶ Prop. 154 L (2016-2017) s. 230.

¹⁷ HR-2023-1243-A avsnitt 46.

¹⁸ HR-2023-1242-A avsnitt 32.

praksis, slik som også var tilfellet i Trusselbrevdommen og E6-dommen. Videre har dette alternativet vært det mest omdiskuterte og vanskeligste å avklare rammene for.¹⁹ Ettersom kognitiv funksjon og planleggingsevne er særskilt kommentert i forarbeidene og fremhevet i avgjørelsene fra Høyesterett, er det interessant å avklare nærmere hva disse uttalelsene betyr og hva de innebærer for dagens utilregnelighetsvurdering. På bakgrunn av dette vil betydningen av planlegging i utilregnelighetsvurderingen etter § 20 bokstav a bli drøftet særskilt i oppgaven.

1.2 Metodiske betraktninger og bruk av kilder

For å besvare oppgavens problemstilling vil det bli tatt utgangspunkt i straffeloven § 20. Som det vil bli gjort nærmere rede for nedenfor, ble det foretatt flere endringer i løpet av lovendringsprosessen. Departementet presenterte et lovforslag med en annen utforming enn, og som på mange punkter avvek fra, Tilregnelighetsutvalgets.²⁰ Samtidig har departementet ved flere anledninger fulgt opp uttalelser fra NOU-en i sin proposisjon.²¹ Videre ble det foretatt en endring i bestemmelsens ordlyd i lovgivningsprosessen frem til justiskomiteen ga sin innstilling, uten at dette medførte en innholdsmessig endring.²² På bakgrunn av dette er både NOU 2014: 10 og Prop. 154 L (2016-2017) relevante i avklaringen av innholdet i utilregnelighetsvurderingen etter § 20. Forarbeidene konkretiserer imidlertid ikke hva utilregnelighetsvurderingen skal innebære eller hva som skal vektlegges, men overlater avklaringen til domstolene, og gir dermed begrenset veiledning.²³

Ettersom dagens § 20 er av en slik ny karakter, er rettskildeomfanget relativt begrenset. Per denne oppgavens dato har Høyesterett kun avsagt Trusselbrevdommen og E6-dommen om utilregnelighet etter § 20 bokstav a. Omfanget av rettspraksis er begrenset, og de autoritative kildene gir ikke et entydig svar. Dermed vil det i større grad være aktuelt å se til rimelighets- og rettferdighetsbetraktninger, og se bestemmelsen i lys av de hensynene strafferetten og utilregnelighetsreglene bygger på, i forsøket på å avklare innholdet av utilregnelighetsvurderingen.²⁴ Også underrettspraksis vil kunne være av en viss interesse i

---

¹⁹ NOU 2014: 10 s. 22.

²⁰ Se del 2.3. Se også Syse (2021) s. 89-90 for en nærmere gjennomgang av lovgivningsprosessen.

²¹ Se blant annet Prop. 154 L (2016-2017) s. 12, 24, 69 og s. 229.

²² Innst. 296 L (2018-2019) s. 10 og s. 13, jf. Prop. 154 L (2016-2017) s. 229.

²³ Se blant annet Syse (2021) s. 91, Grøning og Melle (2022) s. 407 og s. 438, Langbach (2023) s. 139-140 og s. 145-146 for kritikk og bemerkninger i relasjon til denne vagheten.

²⁴ Eskeland (2017) s. 140-141. Slike betraktninger må imidlertid ikke komme i strid med legalitetsprinsippet.

tilfeller hvor et spørsmål er knapt behandlet av Høyesterett.²⁵ Så vidt meg bekjent er det imidlertid ikke avsagt noen avgjørelser i de lavere domstolene som i nevneverdig grad kaster lys over spørsmålet eller bidrar til avklaring.

Utilregnelighetsvurderingen er en rettslig vurdering hvor det er retten som skal avgjøre hvorvidt vilkårene i § 20 er oppfylt.²⁶ Samtidig vil de sakkyndiges medisinske vurderinger være av stor betydning i rettens vurdering av hvorvidt gjerningspersonen var utilregnelig.²⁷ Dermed er det naturlig å se til kilder som sier noe om hvorvidt personer med medisinske tilstander som kan oppfylle grunnvilkåret i bokstav a kan ha god planleggingssevne. Kildene som benyttes er ikke rettskilder, og har heller ikke samme rettskildemessige relevans for å besvare oppgavens problemstilling. Kildene kan likevel bidra til å synliggjøre hva som normalt kan forventes av en person i en slik tilstand. På denne måten vil de være relevante gjennom klarlegging av de faktiske forholdene som ligger til grunn for den rettslige vurderingen.

Ettersom utilregnelighet er en rettslig konstruksjon, er det vanskelig å si hva som er den «mest hensiktsmessige» avgrensningen av skyldene og det strafferettslige ansvaret. Utilregnelighetsreglenes hensikt er heller ikke å trekke en slik «helt korrekt» grense, men å utgjøre tydelige retningslinjer samfunnet og dets borgere kan innrette seg etter.²⁸ At hensikten er å gi én avklaring, heller en den riktige, har resultert i ulik regulering av utilregnelighet i ulike land, også mellom land med flere likhetstrekk i kultur og rettstradisjon.²⁹ Selv om strafferetten ikke eksisterer i et vakuum, er den hovedsakelig preget av det som foregår innenfor Norges grenser og nasjonal lovgivning. På grunn av det knappe rettskildebildet har det vært naturlig å undersøke hvorvidt det finnes internasjonal eller fremmed rett som kan være veiledende i å besvare spørsmålene oppgaven reiser, uten at det har blitt funnet kilder som bidrar til en nærmere avklaring.

---

²⁵ Nygaard 2004 s. 210.

²⁶ Prop. 154 L (2016–2017) s. 82.

²⁷ Prop. 154 L (2016–2017) s. 83. Se og så Gröning, Husabø og Jacobsen (2023) s. 500, Dahl og Løvlie (2018) s. 364-365, Langbach (2021) s. 92 og RA-2020-2 s. 9. Sakkyndige oppnevnes av retten i medhold av straffeprosessloven § 165 ved tvil om den tiltaltes tilregnelighet.

²⁸ Se blant annet Gröning og Melle (2022) s. 438-439. Slik også det generelle siktemålet med rettsregler.

²⁹ For eksempel har Danmark en utilregnelighetsregel hvor det kreves årsakssammenheng mellom sykdomstilstanden og den straffbare handlingen, jf. Prop 154 L (2016-2017) s. 53. I Sverige derimot vurderes ikke utilregnelighet som en del av spørsmålet om straff, men heller som den del av reaksjonsfastsettelsen, jf. NOU 2014: 10 s. 65. Se ellers NOU 2014: 10 kapittel 7 for en nærmere redegjørelse for rettsstilstanden i andre land.

1.3 Fremstillingen videre

Oppgaven inneholder totalt 6 deler, inkludert del 1. I del 2 presenterer jeg begrunnelsen for straff og utilregnelighet som unnskyldningsgrunn, samt utilregnelighetsreglens utvikling. I del 3 avklares innholdet i grunnvilkåret «sterkt avvikende sinnstilstand» i bokstav a. I del 4 blir det foretatt en analyse av utilregnelighetsvurderingen og de aktuelle momentene i tredje ledd, med sikte på å klargjøre innholdet av utilregnelighetsvurderingen etter § 20 bokstav a.

I del 5 behandles betydningen av at lovbruddet var planlagt særskilt. Først presenteres det i hvilken grad personer med en sterkt avvikende sinnstilstand er i stand til å planlegge. Deretter gjøres det rede for betydningen av planlegging av lovbruddet i utilregnelighetsvurderingen gjennom en analyse av de aktuelle kildene. Avslutningsvis i del 5 knyttes det noen bemerkninger til ulike utfordringer ved betydningen av planlegging.

I del 6 blir det belyst i hvilken grad rettstilstanden er avklart, og sammenfattet hva rettstilstanden innebærer i dag. Deretter retter jeg et kritisk blikk på utilregnelighetsvurderingen i § 20 på bakgrunn av besvarelsens analyse. Et relevant spørsmål å avklare, er om dagens bestemmelse ivaretar de hensyn og formål strafferetten generelt og reglene om skyldene spesielt er ment til å ivareta, og hvordan dette stiller seg til planleggingsmomentet.

2 Hvorfor vi har regler om skyldevne

2.1 Innledning

For å kunne si noe nærmere om utilregnelighetsreglene, er det hensiktsmessig å ta to skritt tilbake for å se på de mer overordnede rammene og hensynene strafferetten bygger på. I denne delen vil det først bli gjort rede for strafferettens begrunnelse og hvorfor enkelte skal fritas fra straff. Deretter vil det bli gjort rede for utviklingen av utilregnelighetsreglene.

2.2 Begrunnelsen for straff og fritak fra straff

Tanken om at alle mennesker har rett til frihet i den utstrekning dette ikke går på bekostning av andres frihet har eksistert i lang tid, og utgjør en del av fundamentet i rettsstaten.³⁰ Staten har et ansvar for å sikre enkeltindividets frihet i så stor utstrekning som mulig, både mot inngrep fra andre individer og fra staten selv. Strafferettens hovedfunksjon om å verne individet er derfor med på å både begrunne og begrense strafferetten.³¹

I grove trekk har man gjennom tidene normalt enten begrunnet straff med et tilbakeskuende perspektiv, der gjengjeldelse er det sentrale, eller med et fremoverskuende perspektiv, der tanken er at straff har en preventiv funksjon ved at den forebygger uønsket adferd.³² Tanken om gjengjeldelse finner man særlig i tidligere lovgivning. I de siste århundrene har man i stadig større grad forlatt denne tanken og fått en mer nytteorientert strafferettslig tenkning.³³ Om gjengjeldelse eller prevensjon utgjør hovedbegrunnelsen for dagens strafferett har vært uklart, noe som har blitt kritisert.³⁴ I forarbeidene til straffeloven 2005 legges det til grunn at formålet med straff skal være å virke styrende for adferd i fremtiden, altså at strafferetten har et fremoverskuende perspektiv og skal ha en preventiv funksjon.³⁵ Videre bygger loven på skadefølgeprinsippet, der tanken er at det kun er handlinger som medfører skade eller fare for

---

³⁰ Grønning, Husabø og Jacobsen (2023) s. 41 med videre henvisning til Kants rettsfilosofi med hans ulike formuleringer av rettsprinsippet.

³¹ Grønning, Husabø og Jacobsen (2023) s. 42.

³² Grønning, Husabø og Jacobsen (2023) s. 30-31.

³³ Syse (2021) s. 78.

³⁴ Se Eskeland (2017) s. 51 med videre henvisninger til en rekke kritiske uttalelser i bokens note 33.

³⁵ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 77. Blant annet Eskeland har tatt til orde for begrunnelsen for norsk straffelovgivning er sammensatt og at det blir for enkelt å si at strafferetten bygger på en ren relativ strafferettsteori, særlig fordi forholdsmessighetsprinsippet, som også har en side til tanken om gjengjeldelse, står sterkt, se Eskeland (2017) s. 52-53.

skade som skal straffes. Samtidig begrenser tanken om individvern lovgivningen gjennom forutsetningen om at straff kun bør anvendes i de tilfeller der mindre inngripende virkemidler ikke vil gi tilsvarende eller bedre effekt.³⁶

Strafferetten bygger på et utgangspunkt om at alle voksne mennesker har skylddevne, altså evne til å forstå omfanget og konsekvensene av sine handlinger i en slik utstrekning at vedkommende kan holdes strafferettslig ansvarlig for sine handlinger.³⁷ Dette premisset utgjør grunnlaget for det strafferettslige skyldprinsippet og skylddevne som et vilkår for straffansvar. Skyldprinsippet innebærer at det kun er den som kunne og burde ha handlet annerledes, som kan klandres og holdes strafferettslig ansvarlig for sin handling. Prinsippet utgjør en vesentlig del av begrunnelsen for straff i norsk strafferett.³⁸ Skyldprinsippet begrunner også hvorfor vi har regler som fritar personer fra ansvar og straff – er man uten skylddevne kan man ikke bebreides for sine handlingsvalg, og da skal man heller ikke straffes.³⁹ Dersom man er utilregnelig i strafferettslig forstand vil man ikke ha skylddevne fordi man ikke evner å handle ansvarlig ved å tenke fornuftig om sine handlinger og handlingsvalg.

Skyldprinsippet kan ses i sammenheng med den overordnede tanken om at vi straffer individer primært med mål om å forebygge fremtidige lovbrudd. Det blir dermed feil å skulle straffe den som er uten skylddevne, og som ikke fortjener straff, ettersom straff av mennesker som ikke kan klandres hverken vil ha en individ- eller allmennpreventiv effekt. Gröning har tatt til orde for at det kun er argumentet om skyld som fungerer som en selvstendig forklaringsmodell for reglene om tilregnelighet. Dette fordi argumentet om skylddevne både begrunner hvorfor en utilregnelig person ikke skal idømmes straff og hvorfor vedkommende skal være ansvarsfri.⁴⁰

---

³⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 88.

³⁷ Se blant annet Gröning (2014) s. 405.

³⁸ Se blant annet Gröning, Husabø og Jacobsen (2023) s. 489.

³⁹ Gröning, Husabø og Jacobsen (2023) s. 489, samt Eskeland (2017) s. 342.

⁴⁰ Gröning (2014) s. 406.

2.3 Utilregnelighetslovgivningens utvikling

Spørsmål knyttet til behandlingen av utilregnelige gjerningspersoner har vært et tema like lenge som former for sivilisasjon har eksistert.⁴¹ Den første frifinnelsen på grunn av utilregnelighet i norsk rett fant sted allerede i 1325.⁴² Ved vurderingen av utilregnelighet møtes medisin og juss, noe som gjør det krevende å regulere. På grunn av dette har det variert gjennom tiden hvilke krav som har blitt stilt for å skille de med skyldevne fra de uten skyldevne. I nyere tid har man i norsk rett grovt sett oppstilt et krav om at gjerningspersonen i nødvendig grad må ha «et minstemål av modenhet, sjelelig sunnhet og bevissthet» for å ha skyldevne.⁴³

Før endringen av § 20, må en omkring 100 år tilbake i tid for å finne større endringer hva gjelder utilregnelighetslovgivningen – fra 1929 til 2002 ble en lovbrøyer som var «sinnssyk» på handlingstidspunktet ansett utilregnelig. I 2002 ble vilkåret «sinnssyk» endret til «psykotisk», og uten at det dreide seg om noen realitetsendring fra tidligere.⁴⁴ Lovgivningen i denne perioden tok utgangspunkt i det medisinske prinsipp.⁴⁵ Norge har vært et av få land i Europa som har tatt utgangspunkt i det medisinske prinsipp, men det har vært løftet hvorvidt en bør gå over til et blandet prinsipp, hvor det også kreves årsakssammenheng mellom tilstanden og den straffbare handlingen.⁴⁶ Begrunnelsen for å beholde det medisinske prinsipp har imidlertid vært at vurderingen av om det foreligger årsakssammenheng mellom tilstand og det konkrete lovbruddet er for krevende.⁴⁷

Frem til 1. oktober 2020 hadde de sakkyndige en forholdsvis sentral rolle i utilregnelighetsvurderingen, til tross for kritikk og diskusjoner.⁴⁸ I denne perioden uttalte de sakkyndige seg både om hvorvidt gjerningspersonen var psykotisk i medisinsk forstand, og hvorvidt vedkommende var psykotisk, og dermed utilregnelig, i rettslig forstand. De sakkyndiges uttalelser ble i de fleste tilfeller styrende for rettens endelige avgjørelse.⁴⁹

---

⁴¹ Gran (2015) s. 23.

⁴² Gran (2015) s. 11-12 og s. 75-77.

⁴³ Se Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 216 og Prop. 154 L (2016-2017) s. 24.

⁴⁴ Se lov 22. mai 1902 nr. 10 om Almindelig Borgerlig Straffelov (straffeloven 1902 – strl. 1902) (opphevet) §§ 44-46 og straffeloven av 2005 § 20 frem til dagens bestemmelse trådte i kraft 1. oktober 2020.

⁴⁵ Gran (2015) s. 102 og Skålevåg (2016) s. 122.

⁴⁶ Se blant annet Tilregnelighetsutvalgets mandat for utredningen i NOU 2014: 10 s. 36.

⁴⁷ Se blant annet NOU 1990: 5 s. 46-47 og Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 217-218. Temaet ble også drøftet inngående i NOU 2014: 10 s. 87-94.

⁴⁸ Se blant annet Eskeland (2017) s. 344 med videre henvisninger, samt Langbach (2021) s. 191 flg.

⁴⁹ Eskeland (2017) s. 344.

Som nevnt vekket 22.juli-saken liv i debatten om utilregnelighetsreglene, og da særlig knyttet til «psykotisk»-vilkåret og de sakkyndiges rolle i den rettslige vurderingen. Tilregnelighetsutvalget ble satt ned med mandat om å utrede reglene om utilregnelighet som sådan, men med særlig fokus på utilregnelighet på grunn av psykose og tilsvarende sinnslidelser, samt de sakkyndiges rolle i den rettslige vurderingen.⁵⁰ Det ble også etterspurt en vurdering av hvorvidt det ville være hensiktsmessig også i Norge å gå over til et blandet prinsipp eller om man skulle beholde det medisinske prinsipp.⁵¹

I sin utredning kom utvalget med et forslag som langt på vei var i tråd med reglene på det daværende tidspunktet. Forslaget innebar å beholde det medisinske prinsipp og psykosebegrepet, med en oppmykning. Forslaget om oppmykning innebar at også tilstander som kunne likestilles med å være psykotisk skulle kunne medføre utilregnelighet for å unngå urimelige domfellelser.⁵² Utvalgets begrunnelse for å videreføre det medisinske prinsipp og psykosebegrepet handlet dels om at psykosevilkåret omfattet tilstander som man typisk mente ikke burde føre til straffansvar, og dels at begrepet og prinsippet ville fremme forutberegnelighet.⁵³ Ut fra utvalgets forslag var tanken at de sakkyndige nå kun skulle uttale seg om hvorvidt gjerningspersonen var psykotisk, men at det var opp til retten å vurdere hvorvidt gjerningspersonen hadde «[...] så sterke og fremtredende symptomer at han må fritas for straffansvar».⁵⁴ Utvalgets forslag til ny § 20 lød i sin helhet som følger:

Den som på handlingstidspunktet var under 15 år, eller av retten anses for å ha vært

- a) psykotisk eller i en tilstand som med hensyn til sviktende funksjonsevne, forstyrret tenkning og for øvrig manglende evne til å forstå sitt forhold til omverdenen, må likestilles med å være psykotisk,*
- b) i en sterk bevissthetsforstyrrelse, eller*
- c) psykisk utviklingshemmet eller svekket i høy grad,*

er ikke strafferettslig ansvarlig.

Den som selvforskyldt fremkaller en tilstand som nevnt i bokstav a og b, kan straffes. Slike tilstander som er en følge av selvforskyldt rus, utelukker ikke straff.⁵⁵

---

⁵⁰ NOU 2014: 10 s. 38.

⁵¹ NOU 2014: 10 s. 36.

⁵² NOU 2014: 10 s. 24.

⁵³ Gröning (2017) s. 78, med videre henvisninger til NOU 2014: 10 avsnitt 6.4.2 og 8.3.

⁵⁴ NOU 2014: 10 s. 23. Utvalgets forslag om sakkyndiges rolle ble fulgt opp av departementet, se Prop. 154 L (2016-2017) s. 82-83.

⁵⁵ NOU 2014: 10 s. 380.

Tilregnelighetsutvalgets forslag dannet grunnlaget for Justis- og beredskapsdepartementets lovproposisjon, men departementet valgte å gå lenger i sitt forslag ved å innføre en «to-trinnsvurdering». Forslaget innebar at gjerningspersonen måtte oppfylle både et av grunnvilkårene i bokstav a til c, og et tilleggsvilkår om at vedkommende måtte være «utilregnelig på grunn av» tilstanden.⁵⁶ I stedet for å beholde vilkåret «psykotisk», og supplere med en liten utvidelse, foreslo departementet «psykotisk» erstattet med det såkalt ikke-medisinske begrepet «alvorlig sinnslidelse». Begrunnelsen var at dette ville skape et klarere skille mellom medisinske tilstander og rettslige vurderinger, og at man på denne måten i større grad ville gi rettsanvenderen en videre innfallsvinkel og utvide det rettslige skjønnet.⁵⁷

Departementets forslag ble imidlertid møtt med kritikk av flere som mente det ville føre til en mindre klar rettstilstand, sammenlignet med både daværende utilregnelighetsregel og Tilregnelighetsutvalgets forslag.⁵⁸ Kritikken knyttet seg til at innholdet av utilregnelighetsbegrepet og vurderingsmomentene for utilregnelighetsvurderingen var uavklart. Videre omhandlet kritikken at vilkåret «alvorlig sinnslidelse» potensielt kunne by på forvirring ettersom vilkåret var ment å være betydelig snevrere enn det allerede eksisterende vilkåret med tilsvarende ordlyd i psykisk helsevernloven⁵⁹.⁶⁰ Da justiskomiteen ga sin innstilling til Stortinget uttrykte flertallet i komiteen kritikk til prosessen ved at lovforslaget ble gitt til Stortinget uten forutgående høring, og et ønske om at det skulle sendes tilbake til regjeringen.⁶¹ Kritikken av departementets forslag og komitebehandlingen resulterte i at ordlyden i bokstav a ble endret fra «alvorlig sinnslidelse» til «sterkt avvikende sinnstilstand», uten at dette medførte en innholdsmessig endring, og bestemmelsen ble vedtatt slik den ser ut i dag.⁶²

---

⁵⁶ Prop. 154 L (2016-2017) s. 229-230.

⁵⁷ Prop. 154 L (2016-2017) s. 68.

⁵⁸ Se blant annet Rosenqvist mfl. (2018a), Kolsrud (2018), Rosenqvist mfl. (2018b) og Rosenqvist mfl. (2018c).

⁵⁹ Lov 02. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven – phvl.).

⁶⁰ Se blant annet Rosenqvist mfl. (2018a), Kolsrud (2018) og Rosenqvist (2018).

⁶¹ Innst. 296 L (2018-2019) s. 8-10.

⁶² Innst. 296 L (2018-2019) s. 10 og s. 13, jf. Prop. 154 L (2016-2017) s. 229.

3 Grunnvilkår for fritak fra straff etter

§ 20 andre ledd bokstav a

3.1 Innledning

Det er kun i de tilfeller hvor det viser seg at vedkommende *ikke* hadde skyldevne at man holdes fri for ansvar og straff. Opplistingen i § 20 andre ledd bokstav a til c er uttømmende, og det er kun disse tilstandene som kan medføre straffefrihet på grunn av utilregnelighet.⁶³ Etter bokstav a kan en «sterkt avvikende sinnstilstand» på handlingstidspunktet utelukke slikt ansvar. For å kunne redegjøre for hva utilregnelighetsvurderingen i § 20 andre ledd innebærer, er det vesentlig å først avklare hva som omfattes av grunnvilkåret «sterkt avvikende sinnstilstand».

3.2 Om vilkåret “sterkt avvikende sinnstilstand”

Paragraf 20 andre ledd bokstav a oppstiller et krav om at gjerningspersonen hadde en «sterkt avvikende sinnstilstand» på handlingstidspunktet. Den naturlige forståelsen av «sterkt avvikende sinnstilstand» tilsier at gjerningspersonens mentale fungering må være av en slik karakter at den skiller seg fra det man anser som normalt, typisk i form av en kognitiv forstyrrelse eller svekkelse. «Sterkt» tilsier at denne svikten må være betydelig, og at ikke enhver svikt vil være tilstrekkelig. Ordlyden indikerer at det må være tale om et markant avvik fra hva man kan forvente av en alminnelig frisk og forstandig person. Selv om vilkåret knytter seg til gjerningspersonens mentale tilstand, kan det ut ifra en alminnelig forståelse ikke oppstilles krav til psykisk sykdom, kun om påvirkning på sinnet.

Ifølge forarbeidene skal vilkåret «sterkt avvikende sinnstilstand» omfatte symptomtunge, alvorlige psykiske lidelser, og kjernen i bokstav a er at gjerningspersonen hadde en «massiv sykdom på sinnet». Vilkåret er ment å kunne omfatte både «alvorlige psykiske, somatiske og organiske sykdommer som gir seg utslag på sinnet», men har en nedre grense ved at det er kun de aktivt syke som omfattes.⁶⁴ Dette innebærer at i tilfeller hvor gjerningspersonen hadde en slik sykdom eller lidelse, men denne var i en inaktiv fase, for eksempel på grunn av

---

⁶³ Se blant annet Gröning, Husabø og Jacobsen (2023) s. 485-486.

⁶⁴ Prop. 154 L (2016-2017) s. 229.

medisinering, kommer ikke § 20 til anvendelse.⁶⁵ Videre tas det til orde for at sammensatte sykdomsbilder kan gi en «sterkt avvikende sinnstilstand», men at det avgjørende uansett vil være gjerningspersonens symptomtyngde.⁶⁶ Følgelig er det klart av forarbeidene at det sentrale ikke er *hva* som forårsaker sykdommen på sinnet og hvordan den oppstår⁶⁷, men heller at tilstanden medfører at vedkommendes sinnstilstand er preget i så stor grad at vilkåret anses oppfylt.

Både ut ifra ordlyden alene og forarbeidene har det skjedd en utvidelse av bestemmelsens rekkevidde. Utvidelsen var ment å være marginal, og kjernen av «sterkt avvikende sinnstilstand» utgjør det som tidligere ble omfattet av vilkåret «psykotisk».⁶⁸ Hensikten med lovendringen var å skape et tydeligere skille mellom den medisinskfaglige og den rettslige vurderingen i spørsmålet om utilregnelighet. På denne måten ønsket lovgiver i større grad å åpne for en konkret vurdering hvor man tydeliggjorde at det er symptomtyngden på handlingstidspunktet, og ikke en (aktiv) psykosesykdom i seg selv, som kan medføre straffefrihet.⁶⁹ Ved å endre fra «psykotisk» til «sterkt avvikende sinnstilstand» fremstår det ikke som lovgiver har ment å senke terskelen for utilregnelighet. I teorien er det tatt til orde for at lovgiver hatt en intensjon om å justere hva som kan kvalifisere til utilregnelighet ved at også like alvorlige tilstander som aktive psykoselidelser omfattes.⁷⁰

Ettersom den rettslige forståelsen av «psykotisk» utgjør kjernen i dagens vilkår, er naturlig å se til tidligere rettspraksis for å avklare kjernen i vilkåret for å fremme forutberegnelighet og rettslikhet.⁷¹ Den rettslige forståelsen av «psykotisk» var ikke sammenfallende med den medisinske, slik at det ikke var nok å ha en psykoselidelse – det var hovedsakelig kun de som var såkalt «aktiv psykotiske» som oppfylte vilkåret.⁷² I vurderingen av om det dreide seg om en aktiv psykose, krevdes det at gjerningspersonens forhold til virkeligheten i vesentlig grad var forstyrret. Det krevdes dermed symptomer på vrangforestillinger av en viss styrke. For å oppfylle vilkåret måtte også gjerningspersonens tilstand være av en viss varighet.⁷³ Som

---

⁶⁵ Prop. 154 L (2016-2017) s. 229.

⁶⁶ Prop. 154 L (2016-2017) s. 229.

⁶⁷ Forutsatt at tilstanden skyldes selvforskyldt rus, jf. § 20 fjerde ledd.

⁶⁸ Prop 154 L (2016-2017) s. 77 og s. 219.

⁶⁹ Prop 154 L (2016-2017) s. 65.

⁷⁰ Se Gröning og Melle (2022) s. 417.

⁷¹ Se også RA-2020-2 s. 6.

⁷² Se NOU 1990: 5 s. 51. Se også HR-2019-653-A avsnitt 42.

⁷³ Se blant annet HR-2019-653-A avsnitt 42, jf. Rt. 2008 s. 549 avsnitt 36. At det kreves varighet over en viss tid er også blitt fulgt etter lovendringen i blant annet saken som omhandlet knivstikking på et NAV-kontor i 2021, hvor det at gjerningspersonen kun hadde korte øyeblikk med gjennomgripende svikt i virkelighetsforståelsen tilsa at vedkommende ikke hadde en «sterkt avvikende sinnstilstand», se under LG-2023-3221, *Skyldspørsmålet*.

minstekrav måtte gjerningspersonen befinne seg i en realitetsbristende tilstand i minst ett til to døgn for at vedkommende skulle kunne anses som «psykotisk» i strafferettslig forstand.⁷⁴

I Trusselbrevdommen oppsummerte førstvoterende sin forståelse av grunnvilkåret ved at det først og fremst er de aktive psykosene som omfattes, men også andre lidelser med «tilsvarende symptomtyngde kan unntaksvis oppfylle vilkåret».⁷⁵ Videre må sykdommen ha en «avgjørende innflytelse på virkelighetsforståelsen» i form av «en massiv sykdom på sinnet».⁷⁶ I likhet med gjeldende rett før lovendringen, faller personlighetsforstyrrelser utenfor også i dag.⁷⁷ Høyesteretts oppsummering bygger i hovedsak på de noe vage uttalelsene i forarbeidene, og bidrar ikke i særlig grad til ytterligere avklaring av hva som kreves for å oppfylle vilkåret, og hva som utgjør grensetilfellene.

Gjennom Høyesteretts subsumsjon får man en viss konkretisering av at terskelen er forholdsvis høy. Gjerningspersonen hadde i lang tid hatt en psykisk lidelse preget av syns- og hørselshallusinasjoner og paranoide trekk. Høyesterett var likevel av den oppfatning at gjerningspersonens tilstand ikke oppfylte grunnvilkåret i bokstav a fordi symptomene ikke hadde vært «så fremtredende og alvorlige at A har vært uten evne til å vurdere sitt forhold til omverdenen».⁷⁸ Gjerningspersonen ble av den rettsoppnevnte sakkyndige i tingretten beskrevet som «den mest forstyrrede personen [den sakkyndige] har sett, uten å ha en psykose. Han hadde en elendig fungering, med høy lidelse».⁷⁹ At Høyesterett, i motsetning til tingretten og lagmannsretten, likevel var av den oppfatning at vedkommende ikke hadde en sterkt avvikende sinnstilstand gir en indikasjon på at terskelen for å bli ansett utilregnelig har blitt skjerpet etter lovendringen.⁸⁰

Man ser at det har skjedd en utvidelse av hvilke tilstander som kan falle innenfor. Tidligere var det kun de aktive psykosetilstandene som kunne medføre utilregnelighet, mens i dag vil også tilstander som ikke er psykosetilstander kunne medføre utilregnelighet og straffefrihet. Kravet er i disse tilfellene at det dreier seg om en tilstand med en «symptomtyngde som kan likestilles med psykosenes».⁸¹ Utvidelsen må imidlertid forstås som snever da Høyesterett har lagt til

---

⁷⁴ HR-2019-653-A avsnitt 43, jf. Rosenqvist og Rasmussen 2004 s. 61.

⁷⁵ HR-2023-1243-A avsnitt 39. Uttalelsen er fulgt opp i E6-dommen, HR-2023-1242-A avsnitt 28.

⁷⁶ HR-2023-1243-A avsnitt 39. Uttalelsen er fulgt opp i E6-dommen, HR-2023-1242-A avsnitt 28.

⁷⁷ HR-2023-1243-A avsnitt 39 og Prop. 154 L (2016-2017) s. 76-77.

⁷⁸ HR-2023-1243-A avsnitt 52.

⁷⁹ TOSL-2020-181205 under *Sakens bakgrunn: d. rettspsykiatriske erklæringer*.

⁸⁰ Se avgjørelsene fra tingretten og lagmannsretten i henholdsvis TOSL-2020-181205 og LB-2022-48655.

⁸¹ HR-2023-1243-A avsnitt 36.

grunn at det skal mye til for å oppfylle grunnvilkåret om en «sterkt avvikende sinnstilstand» dersom gjerningspersonen ikke var psykotisk i rettslig forstand.⁸² Det handler dermed om en høy terskel, og det kreves et markant avvik. En slik forståelse samsvarer med premissene strafferetten bygger på – utgangspunktet om at alle har skyldene og kan ansvarliggjøres for sine handlinger, og at menneskers sinn kun unntaksvis rammes så hardt at skyldene anses å mangle.

En sterkt avvikende sinnstilstand *kan* kvalifisere til utilregnelighet, men er ikke uten videre alene tilstrekkelig. Som det vil bli nærmere behandlet i del 4, må også tilstanden medføre en svikt i virkelighetsforståelsen og funksjonsevnen som er så alvorlig at gjerningspersonen er utilregnelig på grunn av tilstanden.

---

⁸² Denne høye terskelen kommer til uttrykk blant annet i HR-2023-1243-A avsnitt 53.

4 Utilregnelighetsvurderingen

4.1 Innledning

Ettersom «sterkt avvikende sinnstilstand» alene favner videre enn det tidligere «psykotisk»-vilkåret gjorde, anså lovgiver det som hensiktsmessig å snevre inn omfanget gjennom et tilleggsvilkår.⁸³ I de tilfeller hvor en finner det bevist at gjerningspersonen hadde en «sterkt avvikende sinnstilstand» på handlingstidspunktet, må det derfor i tillegg tas stilling til om vedkommende var «utilregnelig på grunn av» denne tilstanden. Etter tredje ledd skal det i vurderingen legges vekt på «graden av svikt i virkelighetsforståelse og funksjonsevne». Det er ved vurderingen av om tilleggsvilkåret er oppfylt at det rettslige skjønnet kommer inn med tyngde. Denne delen av oppgaven tar sikte på å avklare nærmere hva som ligger i dette rettslige skjønnet. Det blir først redegjort for tilleggsvilkåret «utilregnelig på grunn av», før momentene i tredje ledd blir behandlet.

4.2 Om tilleggsvilkåret «utilregnelig på grunn av»

En naturlig forståelse av «utilregnelig» tilsier at noen er i en slik tilstand at vedkommende ikke selv forstår eller kontrollerer egne tanker og handlinger, og av den grunn heller ikke kan klandres for sine handlinger og valg. Konsekvensen av å være «utilregnelig» er dermed, etter ordlyden, naturlig å forstå som at man er uten skyldene. Bestemmelsen legger opp til en konkret vurdering av om tilstanden medførte at gjerningspersonen ikke var tilregnelig på handlingstidspunktet. At vedkommende må ha vært «utilregnelig på grunn av» den sterkt avvikende sinnstilstanden, tilsier at tilstanden må ha virket inn på gjerningspersonens sinn og tanker i en slik grad at vedkommende ikke egentlig kan klandres og holdes ansvarlig for sine handlinger. Ordlyden oppstiller et krav om årsakssammenheng mellom gjerningspersonens tilstand og at vedkommende ikke kunne klandres for handlingen sin. Ordlyden legger derimot ikke opp til et krav om årsakssammenheng mellom den sterkt avvikende sinnstilstanden og den straffbare handlingen, noe som også er lagt til grunn i forarbeidene og av Høyesterett.⁸⁴

---

⁸³ Prop. 154 L (2016-2017) s. 13 og Innst. 296 L (2018-2019) s. 3.

⁸⁴ Se henholdsvis Prop.154 L. (2016-2017) s. 55 og HR-2023-1243-A avsnitt 42.

Å være «utilregnelig» kan anses som en sykkelig tilstand der tanke- og handlingsevnen er vesentlig påvirket, uten at det kreves at tilstanden er så gjennomgripende at tilregneligheten er helt borte.⁸⁵ Dette er imidlertid ikke en rettslig definisjon. Det er vanskelig å si hvor en naturlig grense mellom tilregnelighet og utilregnelighet går ettersom utilregnelighet er en rettslig konstruksjon. I likhet med ellers i strafferetten, er ikke det sentrale at grensdragningen til enhver tid samsvarer med rettsfilosofiske betraktninger og svarer til et ideal, men heller *at* det er trukket en grense som rettsordenen kan forholde seg til.⁸⁶ En naturlig forståelse gir dermed begrenset veiledning i avklaringen av hva som ligger i den rettslige forståelsen av «utilregnelig». I forlengelsen er det etter ordlyden vanskelig å trekke noen nærmere grense for når en er «utilregnelig på grunn av» en sterkt avvikende sinnstilstand.

I forarbeidene fremkommer det at en diagnose ikke er avgjørende. Det sentrale er om gjerningspersonen etter en konkret, skjønnsmessig helhetsvurdering hvor man ser hen til graden av svikt i virkelighetsforståelse og funksjonsevne, er utilregnelig.⁸⁷ Slik sett handler utilregnelighet om hvorvidt det er rimelig og rettferdig å klandre gjerningspersonen ut ifra vedkommendes helsemessige tilstand på handlingstidspunktet.⁸⁸ Det avgjørende bør være «om det i betraktning av sinnslidelsens karakter og styrke fremstår som rettferdig å holde lovbrøyteren strafferettslig ansvarlig for lovbruddet».⁸⁹ Forarbeidene gir dermed en viss veiledning i grensen mellom tilregnelighet og utilregnelighet, men de gir ikke en avklaring på hva det vil si å være utilregnelig i rettslig forstand.⁹⁰ Man står nå overfor et større rettslig skjønn enn tidligere – det sentrale etter dagens vurdering er om den konkrete gjerningspersonen er «syk nok» til å ikke kunne klandres. Når det må foretas en konkret vurdering av gjerningspersonens tilstand, får tilleggsvilkåret i andre ledd en konkretiserende funksjon i utilregnelighetsvurderingen i den forstand at ikke enhver sterkt avvikende sinnstilstand er tilstrekkelig for å anses som utilregnelig.

Det er lagt til grunn i forarbeidene at utilregnelighetsnormen skal ha et «snevert anvendelsesområde der kun symptomtunge tilstander omfattes».⁹¹ Tilleggsvilkåret om at gjerningspersonen må ha vært «utilregnelig på grunn av» den sterkt avvikende sinnstilstanden

---

⁸⁵ Høyer og Dalgard (2022) s. 246.

⁸⁶ Se blant annet Gröning og Melle (2022) s. 438-439.

⁸⁷ Prop. 154 L (2016-2017) s. 55.

⁸⁸ Prop. 154 L (2016-2017) s. 230.

⁸⁹ Prop. 154 L (2016-2017) s. 69.

⁹⁰ Se også Gröning (2017) s. 83.

⁹¹ Prop. 154 L (2016-2017) s. 12 og Innst. 296 L (2018-2019) s. 2.

får på denne måten også en avgrensende funksjon, hvor kun tilstander som når opp til terskelen medfører manglende skyldevne og frifinnelse. Formålet med lovendringen var å snevre inn omfanget av utilregnelighetsreglene slik at færre frifinnes.⁹² Tilleggsvilkåret er med på å snevre inn i bokstav a, og ivaretar i den forbindelse lovgivers hensikt om å heve terskelen for hvem som skal regnes som utilregnelig. Uttalelsene i forarbeidene, sett i lys av formålet med lovendringen, tilsier at det dreier seg om en forholdsvis høy terskel. Hvor terskelen skal gå har lovgiver overlatt til domstolene å avklare.⁹³

Hvordan man skal vurdere om gjerningspersonen var utilregnelig er vanskelig kun ut ifra tilleggsvilkåret i andre ledd, men hva som inngår i vurderingen konkretiseres gjennom momentene i tredje ledd. Det må foretas en vurdering av om tilstanden gjerningspersonen befant seg i på handlingstidspunktet innebar slik svikt som nevnt i tredje ledd, og om svikten var tilstrekkelig til at den gjorde vedkommende utilregnelig.⁹⁴ Det avgjørende for vurderingen er hvor alvorlig tilstanden er, vurdert ut ifra graden av svikt i virkelighetsforståelse og funksjonsevne. Hva som kreves for at svikten i virkelighetsforståelse og funksjonsevne er så alvorlig at gjerningspersonen er utilregnelig på grunn av tilstanden blir behandlet nedenfor.

4.3 Tredje ledd – momenter i utilregnelighetsvurderingen

4.3.1 Om svikt i virkelighetsforståelse

En naturlig forståelse av «virkelighetsforståelse» sikter til en persons evne til å oppfatte og vurdere verden og det som skjer rundt vedkommende på en realistisk og uforstyrret måte. En sviktende virkelighetsforståelse kan dermed forstås som en redusert eller bristende realitetsoppfatning som medfører at vedkommende opplever omgivelsene forskjellig fra det en alminnelig frisk og forstandig person gjør. Jo større et eventuelt avvik i realitetsoppfatningen er, desto større vil svikten være.

«Svikt i virkelighetsforståelse» svarer innholdsmessig til Tilregnelighetsutvalgets forslag om «manglende evne til å forstå sitt forhold til omverdenen» som vurderingsmoment for tilstander likestilt med «psykotisk».⁹⁵ Vurderingsmomentet er nært forbundet med grunnvilkåret i bokstav

---

⁹² Innst. 296 L (2018–2019) side 9.

⁹³ Prop. 154 L (2016–2017) s. 13.

⁹⁴ Prop. 154 L (2016–2017) s. 229.

⁹⁵ Prop. 154 L (2016–2017) s. 229.

a og det å være aktivt psykotisk.⁹⁶ I Trusselbrevdommen forstår førstvoterende det slik «svikt i virkelighetsforståelse» forutsetter at svikten «kan likestilles med den som psykosene gir».⁹⁷

Etter forarbeidene vil vurderingen av «svikt i virkelighetsforståelse» være en vurdering av hvorvidt gjerningspersonen hadde en grunnleggende realitetsbrist som medførte at vedkommende var uten evne til å vurdere totalsituasjonen.⁹⁸ En så omfattende realitetsbrist vil gjerne foreligge ved tilstander som virker invalidiserende og som fjerner vedkommendes evne til å analysere totalbildet på handlingstidspunktet i en slik grad at gjerningspersonen ikke kan klandres for sine handlinger.⁹⁹ Det fremstår som denne grunnleggende realitetsbristen utgjør kjernen av utilregnelighet etter bokstav a. Typisk vil sviktende virkelighetsforståelse blant annet kunne medføre utfordringer med å skille fantasi fra virkelighet, sviktende dømmekraft og svekkede sosiale ferdigheter.¹⁰⁰ Samlet sett må vurderingsmomentet forstås som en vurdering av i hvor stor grad gjerningspersonens evne til å forstå sitt forhold til omverdenen er svekket, og om dette medfører en grunnleggende realitetsbrist på handlingstidspunktet.

4.3.2 Om svikt i funksjonsevne

En naturlig forståelse av «funksjonsevne» er en persons forutsetninger og muligheter til å fungere i samfunnet og omverdenen. Ordlyden favner vidt og har i seg selv ingen naturlig avgrensning, noe som tilsier at enhver form for svekket fungering, blant annet av fysisk og mental karakter, er av betydning.

Etter forarbeidene er «dagligdags, sosial og kognitiv funksjon» omfattet av momentet. Dagligdags funksjons knytter seg til fungering i forbindelse med hverdagslige oppgaver, eksempelvis egenomsorg og -hygiene, fungering i en arbeidssituasjon og ivaretagelse og innsikt i sykdom eller tilstand. Sosial funksjonsevne knytter seg til hvordan man fungerer i relasjon til andre og i aktiviteter med et sosialt preg. Kognitiv funksjon kan omfatte evnen til læring, oppmerksomhet, tenking, hukommelse, problemløsning, avgjørelser, resonnering, språk og kommunikasjon.¹⁰¹

---

⁹⁶ Gröning, Husabø og Jacobsen (2023) s. 511.

⁹⁷ HR-2023-1242-A avsnitt 44.

⁹⁸ Prop. 154 L (2016-2017) s. 229.

⁹⁹ Prop. 154 L (2016-2017) s. 54.

¹⁰⁰ RA-2020-2 s. 5.

¹⁰¹ Prop. 154 L (2016-2017) s. 229-230.

Gröning og Melle har tatt til orde for at det hovedsakelig er den kognitive og mentale funksjonen som er av betydning for utilregnelighetsvurderingen. Deres begrunnelse er at utilregnelighet knytter seg til hvorvidt en person har en realistisk og forstandig forståelse av egne tanker og handlinger og eventuelle konsekvenser.¹⁰² Begrunnelsen fremstår som rimelig og en naturlig slutning fra lovteksten ettersom grunnvilkåret i bokstav a knytter seg til et avvik i gjerningspersonens mentale tilstand.

I Trusselbrevdommen har Høyesterett fulgt opp uttalelsen til Gröning og Melle, og lagt til grunn at det først og fremst er den mentale og kognitive funksjonsevnen som er av betydning for vurderingen av utilregnelighet etter § 20 bokstav a.¹⁰³ Uttalelsen i Trusselbrevdommen var ikke av direkte betydning i sakens konkrete vurdering, og har i seg selv ikke den største rettskildemessige vekten. At det primært er kognitiv og mental funksjon som er av betydning for vurderingen etter bokstav a følges imidlertid opp i E6-dommen.¹⁰⁴ Oppfølgingen styrker den rettskildemessige vekten. Dagens rettstilstand må dermed forstås som at det hovedsakelig er svikt i kognitiv og mental funksjon som er det sentrale for utilregnelighet på grunn av en sterkt avvikende sinnstilstand. Høyesterett bidrar imidlertid ikke til en avklaring av hva som er å anse som kognitiv og mental funksjon, ettersom det hverken i Trusselbrevdommen eller E6-dommen foretas en presisering utover det som allerede fremkommer av forarbeidene. Utover stadfestingen av at kognitiv og mental funksjon er det sentrale, er det uklart hva som nærmere ligger i dette. Det er også uklart hvor grensen mot momentet svikt i virkelighetsforståelse går, som også delvis knytter seg til den kognitive fungeringen.

Momentet om svikt i funksjonsevne blir nærmere behandlet i del 5 om betydningen av om lovbruddet var planlagt.

4.3.3 Forholdet mellom de aktuelle momentene i tredje ledd

Det er uttalt i forarbeidene at det avgjørende for om en gjerningsperson er utilregnelig dreier seg om hvorvidt symptomtyngden, ut fra en helhetsvurdering, utgjør «[...] en vesentlig brist i virkelighetsforståelsen *og/eller* funksjonsevnen» (min kursivering).¹⁰⁵ Etter forarbeidene fremstår det som svikt i kun én av disse er tilstrekkelig. Dermed vil utfallet bero på hvorvidt

---

¹⁰² Gröning og Melle (2022) s. 430.

¹⁰³ HR-2023-1243-A avsnitt 46.

¹⁰⁴ Hr-2023-1242-A avsnitt 31.

¹⁰⁵ Pop. 154 L (2016-2017) s. 76.

svikten eller sviktene er av en slik art og type at gjerningspersonen samlet sett anses som utilregnelig.

Ved betydelig svikt i begge er nærliggende å kunne ha en samlet symptomtyngde som gjør det rimelig og rettferdig å anse vedkommende som utilregnelig. I kjernen av hva som når opp til terskelen for utilregnelighet er det derfor naturlig å plassere tilfellene hvor gjerningspersonen har en svikt både i virkelighetsforståelsen og i funksjonsevnen. I kjernen vil man også finne tilfeller hvor det dreier seg om en svikt i begge, men hvor det for eksempel er en større svikt i virkelighetsforståelse og en mindre svikt i funksjonsevne og motsatt, så fremt tilstanden samlet sett er i så alvorlig at det er urimelig å anse gjerningspersonen strafferettslig ansvarlig.

Mer usikkert er det i de tilfellene hvor gjerningspersonen kun har vesentlig svikt i enten virkelighetsforståelse eller i funksjonsevne. I Trusselbrevdommen fastslår Høyesterett at «utilregnelighet *bare* skal konstateres ved grunnleggende realitetsbrister som gjør at gjerningspersonen mangler evnen til å analysere totalsituasjonen på handlingstidspunktet» (min kursivering).¹⁰⁶ Uttalelsen kan tas til inntekt for at en gjerningsperson uten svikt i virkelighetsforståelse ikke vil kunne bli funnet utilregnelig etter bokstav a. En slik forståelse sammenfaller også godt med hva som kreves for å ha en «sterkt avvikende sinnstilstand» – det vil være vanskelig å påvise en aktiv psykose eller tilstand med tilsvarende symptomtyngde som utgjør en «massiv sykdom på sinnet» uten at det foreligger en realitetsbrist i form av svikt i virkelighetsforståelsen. For utilregnelighet etter bokstav a medfører dette dermed indirekte et krav om at det må kunne påvises en svikt i virkelighetsforståelsen.

Samtidig er det klart av Trusselbrevdommen at en vrangforestilling ikke uten videre er nok – det må også vurderes om det er rimelig og rettferdig med straff ut ifra gjerningspersonens funksjonsevne.¹⁰⁷ I E6-dommen kom Høyesterett til at svikten i virkelighetsforståelse var av en slik karakter at den kvalifiserte til utilregnelighet, selv om gjerningspersonen hadde relativ god fungering forut for handlingen.¹⁰⁸ Gjerningspersonen befant seg i en akutt paranoid psykose, og denne utgjorde en så vesentlig svikt i virkelighetsforståelsen at førstvoterende mente det gode funksjonsnivået ikke medførte tilregnelighet.¹⁰⁹ Ut ifra avgjørelsen virker det som det til tross for at gjerningspersonen hadde ingen eller liten svikt i funksjonsevne, så kan svikten i

---

¹⁰⁶ HR-2023-1243-A avsnitt 49.

¹⁰⁷ HR-2023-1243-A avsnitt 49.

¹⁰⁸ HR-2023-1242-A avsnitt 46.

¹⁰⁹ HR-2023-1242-A avsnitt 47.

virkelighetsforståelse kvalifisere til utilregnelighet, i hvert fall i tilfeller hvor det dreier seg om lovbrudd som er besluttet og utført uten forutgående planlegging.¹¹⁰

De to avgjørelsene sett i sammenheng kan tas til inntekt for at det er et minstekrav om sviktende virkelighetsforståelse for å kunne være utilregnelig etter bokstav a, og at det ikke er et krav om svikt i funksjonsevne på samme måte som for svikt i virkelighetsforståelse. Videre fremstår det som Høyesterett ikke ser for seg noen tilfeller hvor en funksjonssvikt alene er så omfattende at den vil kvalifisere for utilregnelighet etter bokstav a. Dommene tydeliggjør uttalelsen i forarbeidene ved å nærmest oppstille sviktende virkelighetsforståelse som et krav for utilregnelighet etter bokstav a, heller enn som det mest sentrale av de to momentene i tredje ledd.

4.3.4 Er momentene for utilregnelighetsvurderingen i tredje ledd uttømmende?

Tredje ledd oppstiller et krav om at det «skal» legges vekt på graden av svikt i virkelighetsforståelse og funksjonsevne, og det er dermed ikke noen tvil om at disse momentene er av betydning. At de nevnte momentene «skal» vektlegges kan forstås både som at disse er de eneste relevante momentene, og som at disse er sentrale i vurderingen, men at også andre momenter kan trekkes inn. Tredje ledd alene gir dermed ikke noe entydig svar på hvorvidt andre momenter kan trekkes inn.

At utilregnelighetsvurderingen skal være en «konkret, skjønnsmessig helhetsvurdering» som gir «et rimelig og rettferdig resultat» kan tale for at tredje ledd ikke er uttømmende.¹¹¹ Samtidig løftes det i forarbeidene at det *ikke* skal legges vekt på hvorvidt fengselsstraff eller særreaksjon er mest hensiktsmessig (hverken for gjerningspersonen eller samfunnet) eller hvilket utfall gjerningspersonen selv opplever som et gode. Videre skal heller ikke allmennprevensjon, den alminnelige rettsfølelse eller om gjerningspersonen var påvirket av straffetrusselen vektlegges.¹¹² Forbrytelsens grovhet, årsakssammenheng mellom tilstand og handling, psykologiske forhold hos gjerningspersonen eller hvordan samfunnet og rettsordningen ser på handlingen er også uten betydning.¹¹³ Ut ifra alle momentene forarbeidene forutsetter *ikke* skal

---

¹¹⁰ HR-2023-1242-A avsnitt 48.

¹¹¹ Prop. 154 L (2016-2017) s. 55.

¹¹² Prop. 154 L (2016-2017) s. 230.

¹¹³ Prop. 154 L (2016-2017) s. 68-69, jf. NOU 2014: 10 s. 129. Med psykologiske forhold i siktes det for eksempel evne til å forstå rettsstridigheten av handlingen.

vektlegges, er det vanskelig å si hvilke andre momenter som gjenstår som kunne vært aktuelle i vurderingen. Frøberg har tatt til orde for at proposisjonen lest i sammenheng gir uttrykk for at momentene i tredje ledd er ment å være uttømmende.¹¹⁴

Samtidig uttales det i forarbeidene at «[...] indirekte vil enkelte slike hensyn likevel kunne være ivaretatt, gjennom vurderingen av om det foreligger svikt i vedkommendes virkelighetsforståelse eller funksjonsevne».¹¹⁵ Uttalelsen er problematisk ved at den åpner for at momentene det tidligere eksplisitt har sagt ikke kan vektlegges, likevel kan få betydning. Som påpekt ovenfor, er innholdet av «virkelighetsforståelse» og «funksjonsevne» noe uklart. Når lovgiver da åpner opp for at momentene indirekte kan ivareta de nevnte hensynene, risikerer man at rettsanvenderen påvirkes og i større grad vektlegger disse enn det lovteksten faktisk åpner for. En slik påvirkning, bevisst eller ubevisst, kan medføre en utvidelse av en allerede forholdsvis skjønnsmessig vurdering, og kan være med på å svekke hensynet til forutberegnelighet og hensynet til likebehandling.

Hvorvidt Høyesterett er av den oppfatning at tredje ledd er uttømmende er ikke klart. I Trusselbrevdommen ser det ut til at Høyesterett forutsetter at momentene er uttømmende. Derimot kan uttalelser i E6-dommen tilsa at tredje ledd ikke er uttømmende. Betydningen av planlegging trekkes frem som en del av vurderingen av funksjonsevne ved at førstvoterende uttaler at det hovedsakelig er «[...] aktuelt at god kognitiv og mental funksjon leder til [straffansvar] der lovbruddene er planlagt over en viss tid» og at det i slike tilfeller kan være «rimelig og rettferdig at vedkommende idømmes straff».¹¹⁶ Selv om planlegging trekkes frem som en del av vurderingen av svikt i funksjonsevne, fremheves planlegging eksplisitt som en vesentlig faktor. Ut ifra dette kan man forstå det slik at Høyesterett i realiteten trekker frem betydningen av planlegging som et selvstendig moment i utilregnelighetsvurderingen. Samtidig fremstår det ikke som Høyesterett, til tross for fremhevingen, har hatt til hensikt å oppstille betydningen av planlegging som et selvstendig moment på linje med svikt i virkelighetsforståelse og funksjonsevne, kun som en faktor i vurderingen av funksjonsevne. Det er dermed nærliggende å falle tilbake på at momentene i tredje ledd nå forstås som uttømmende. Nærmere om betydningen av planlegging i del 5.

---

¹¹⁴ Frøberg (2020) s. 175.

¹¹⁵ Prop. 154 L (2016-2017) s. 230.

¹¹⁶ HR-2023-1242-A avsnitt 32.

4.4 Oppsummert om utilregnelighetsvurderingen

Utilregnelighetsvurderingen skal være en konkret, skjønnsmessig helhetsvurdering hvor rettsanvenderen må avgjøre hvorvidt det rimelig og rettferdig å holde vedkommende strafferettslig ansvarlig. Vurderingen skal ta utgangspunkt i om gjerningspersonen hadde en så alvorlig svikt i virkelighetsforståelsen og/eller funksjonsevnen at den sterkt avvikende sinnstilstanden var av en slik art og tyngde at vedkommende ikke kunne klandres for sine handlinger.

For at det i realiteten skal dreie seg om en tilstand som er så alvorlig at den kvalifiserer til utilregnelighet, er det et minstekrav at gjerningspersonen har en grad av svikt i virkelighetsforståelse – en massiv svikt i funksjonsevnen alene vil tilsynelatende ikke være tilstrekkelig.¹¹⁷ Det er derimot ikke et krav om sviktende funksjonsevne, slik at en tilstrekkelig alvorlig svikt i virkelighetsforståelse kan alene i utgangspunktet kvalifisere til utilregnelighet.¹¹⁸ Som jeg kommer inn på nedenfor, er det imidlertid *ikke* nødvendigvis slik at en svikt i kun virkelighetsforståelsen er tilstrekkelig i de tilfellene hvor det dreier seg om planlagte lovbrudd.

---

¹¹⁷ HR-2023-1243-A avsnitt 49.

¹¹⁸ HR-2023-1242-A avsnitt 47.

5 Betydningen av at lovbruddet er planlagt

5.1 Innledning

I det følgende blir det redegjort for hvordan tilfeller der gjerningspersonen har planlagt lovbruddet tilsynelatende er i en særstilling i vurderingen av om gjerningspersonen var utilregnelig. I denne delen gjøres det først rede for i hvilken grad personer med tilstander som kan omfattes av vilkåret «sterkt avvikende sinnstilstand» fra et medisinsk perspektiv har evne til å planlegge. Deretter analyseres de relevante rettskildene for å klarlegge betydningen av planlegging i utilregnelighetsvurderingen.

5.2 I hvilken grad er mennesker med lidelser som kan oppfylle vilkåret «sterkt avvikende sinnstilstand» faktisk i stand til å planlegge?

Utilregnelighetsvurderingen er som nevnt en rettslig vurdering som ligger til domstolen, og de sakkyndige skal ikke uttale seg om gjerningspersonens skyldevne eller hvorvidt de rettslige vilkårene er oppfylt. Rettens vurdering vil likevel i stor grad bero på sakkyndigvurderingen.¹¹⁹ De sakkyndige skal redegjøre for gjerningspersonens medisinske tilstand og eventuelle diagnoser, samt virkelighetsforståelsen og funksjonsevnen.¹²⁰ Gjerningspersonens medisinske tilstand vil derfor, naturlig nok, være av betydning i den rettslige vurderingen. Med hensyn til oppgavens problemstilling er det dermed hensiktsmessig å kort si noe om i hvilken grad mennesker med tilstander som kan medføre utilregnelighet etter bokstav a kan ha evne til å planlegge.

Planlegging har ikke en klar avgrensning i rettslig forstand, men i psykologisk forstand forstås planlegging som den kognitive prosessen hvor en person i forkant av en handling tenker ut hvordan vedkommende skal gå frem for å oppnå et bestemt mål.¹²¹ Planlegging forutsetter at

---

¹¹⁹ Prop. 154 L (2016–2017) s. 82-83, samt Gröning, Husabø og Jacobsen 2023 s. 500, Dahl og Løvlie (2018) s. 364-365, Langbach (2021) s. 92 og RA-2020-2 s. 9.

¹²⁰Se forskrift 30. september 2020 om rettspsykiatriske undersøkelser og sakkyndige (FOR-2020-09-30-1921) § 6. Se også Gröning (2024) nr. 1 punkt nr. 7 og RA-2020-2 s. 9.

¹²¹ Svartdal (2020).

det er etablert en form for mål man ønsker å oppnå, og innebærer at det konkretiseres når, og på hvilken måte, målet skal realiseres.¹²² Jeg forstår planlegging slik at det må avgrenses nedad mot vanebaserte eller automatiske handlinger som ikke krever noen særlig grad av kognitiv tilstedeværelse eller forberedelse før de gjennomføres, typisk handlinger som utføres i det daglige og kan knyttes til rutiner. Videre forstås planlegging slik at det avgrenses mot spontane og impulsive handlinger, hvor man handler uten forutgående overveielse eller tanke om konsekvensene handlingene medfører.¹²³

Det skal det svært mye til for at andre lidelser enn psykoselidelser når opp til terskelen for en «sterkt avvikende sinnstilstand».¹²⁴ Videre utgjør det som tidligere ble omfattet av vilkåret «psykotisk» kjernen av «sterkt avvikende sinnstilstand» i dag. Derfor er det naturlig å se på tilstander hvor man kan ha slike «aktive psykoser». Psykoselidelser er en sekkebetegnelse som blant annet omfatter diagnosene paranoid psykose, akutte og forbigående psykoser og psykoser som en del av bipolar lidelse eller schizofreni.¹²⁵ Samtlige tilstander kan oppfylle grunnvilkåret i bokstav a dersom tilstanden på handlingstidspunktet medførte at gjerningspersonen var aktivt syk.¹²⁶ Det vil være for omfattende å beskrive symptomer for enhver tilstand hvor man kan oppleve psykose eller tilsvarende symptomtyngde. Det kan likevel nyttig å si noe overordnet om symptomer på psykoselidelser generelt.

Et felles kjennetegn for psykoselidelser er psykose, som typisk innebærer en realitetsbrist i form av en meget forstyrret virkelighetsoppfatning eller forvirringstilstand hvor man mangler kontroll.¹²⁷ For psykoselidelser er det tre overordnede symptomtyper – positive, negative og kognitive.¹²⁸ Positive symptomer er når en persons sanser og evne til å tolke sine omgivelser preges av noe «utover det normale», typisk hallusinasjoner og vrangforestillinger.¹²⁹ Negative symptomer er når personen «mangler» funksjoner, eksempelvis sosial tilbaketrekning, følelsesmessig avstumpethet og apati, mens kognitive symptomer er kognitive svekkelser eller vansker, gjerne i form av angst og depresjon og redusert hukommelse, oppmerksomhet og/eller planleggingsevne.¹³⁰

---

¹²² Svartdal (2020).

¹²³ Se Svartdal (2023).

¹²⁴ HR-2023-1243-A avsnitt 37, jf. Prop. 154 L (2016-2017) s. 77 og s. 229.

¹²⁵ Malt og Røssberg (2024).

¹²⁶ Prop. 154 L (2016-2017) s. 229.

¹²⁷ Vaskinn (2015) s. 99 og NOU 2014: 10 s. 111.

¹²⁸ Norsk psykologforening (u.å.).

¹²⁹ Johannessen, Løberg og Nesvåg (2016) s. 30 og Norsk psykologforening (u.å.).

¹³⁰ Vaskinn (2015) s. 102-103 og Norsk psykologforening (u.å.).

Personer med en psykosetilstand eller tilsvarende har ikke nødvendigvis alle nevnte symptomer, og hvordan tilstander materialiserer seg vil kunne variere fra person til person.¹³¹ Det antas at mellom 60 % og 85 % av personer med psykoselidelser har kognitive svekkelser.¹³² Dette anslaget omfatter alle former for kognitiv svikt, både milde og alvorlige svikter, og kognitive svekkelser som kun knytter seg til ett eller flere områder.¹³³ Det kognitive utgangspunktet til mennesker vil variere, noe som innebærer at det også vil være en variasjon i hvordan deres evne til å planlegge og gjennomføre straffbare handlinger påvirkes.¹³⁴ Følgelig er kognitiv svikt, herunder blant annet svekket planleggingsevne, et av flere symptomer som kan indikere en psykoselidelse eller tilsvarende. Det forstås imidlertid ikke som et krav fra et medisinsk perspektiv for å fastslå en psykoselidelse.

Samlet sett er det klart at personer med lidelser som kan oppfylle vilkåret «sterkt avvikende sinnstilstand», til tross for lidelsen eller sykdommen, kan ha evnen til å planlegge intakt og faktisk være i stand til å planlegge et lovbrudd.

5.3 Når lovbruddet er planlagt

5.3.1 Betydningen av planlegging etter lovteksten og forarbeidene

Som påpekt ovenfor omfatter «funksjonsevne» kognitiv fungering, herunder evnen til å planlegge. Dermed er god kognitiv fungering et moment som kan tilsi at gjerningspersonen hadde god funksjonsevne, og som igjen kan medføre at vedkommende ikke hadde den symptomtyngden som kreves for å bli ansett utilregnelig. Det er imidlertid ingen holdepunkter i lovteksten for at planleggingsevne er av selvstendig betydning. Ut ifra lovteksten alene kan man dermed ikke trekke den slutning at innholdet av utilregnelighetsvurderingen er annerledes i tilfeller hvor lovbruddet var planlagt enn i tilfeller hvor lovbruddet ikke var planlagt.

Heller ikke forarbeidene fremhever planlegging eksplisitt som et moment av selvstendig betydning som taler for tilregnelighet. Likevel nevnes det flere ganger som et momentet når funksjonsevne omtales, at det kan være vanskelig for allmennheten å akseptere at relativt velfungerende personer som er i stand til å planlegge og gjennomføre kompliserte lovbrudd ikke

---

¹³¹ Helsedirektoratet (2022).

¹³² Ueland og Øie 2010 s. 5.

¹³³ Ueland og Øie 2010 s. 5.

¹³⁴ Vaskinn (2015) s. 103.

straffes.¹³⁵ Gröning har lagt til grunn at forarbeidene indikerer at de som planlegger og utfører kompliserte lovbrudd bør regnes som tilregnelige, og Grönings forståelse fremstår naturlig ut ifra slik lovgiver har ordlagt seg.¹³⁶ At uttalelsene i forarbeidene faktisk indikerer dette er likevel problematisk ettersom man kan være meget psykisk syk og likevel ha evne til å kunne planlegge.¹³⁷ At det stilles likhetstegn mellom planlegging og tilregnelighet vil kunne være i strid med skyldprinsippet.

Samtidig fremkommer det av forarbeidene at «[d]et kan framstå som urimelig dersom en relativt velfungerende person med gode kognitive evner, herunder evne til å planlegge og gjennomføre kompliserte lovbrudd, ville vært funnet utilregnelig på grunn av en vrangforestilling.»¹³⁸ Det er naturlig å forstå forarbeidene dithen at i tilfeller hvor gjerningspersonen har hatt evne til å planlegge lovbruddet, så er det ikke tilstrekkelig at vedkommende hadde en bristende virkelighetsforståelse. Forarbeidene er imidlertid tause om hva som faktisk kreves. At en konklusjon om utilregnelighet kan virke urimelig når lovbruddet er planlagt «kom på spissen i 22.juli-saken».¹³⁹ At lovgiver viser til en så alvorlig sak, kan tilsi at lovgiver har ment at det kun er de mest omfattende planleggingstilfellene som indikerer så gode kognitive evner at tilregnelighet er eneste rimelige konklusjon.

Samtidig som planlagte lovbrudd fremheves som en indikasjon for tilregnelighet, må det vurderes konkret hvorvidt planleggingen medfører at gjerningspersonen har så gode kognitive evner at en konklusjon om utilregnelighet vil være urimelig. Gröning og Melle har uttalt at dersom planlegging skal kunne vektlegges i vurderingen av om gjerningspersonen var utilregnelig, så er forutsetningen for dette at planleggingsevnen indikerer for god kognitiv funksjon til å bli ansett som utilregnelig.¹⁴⁰ Dermed må det foretas en konkret helhetsvurdering på samme måte som i alle tilfeller hvor utilregnelighet er et spørsmål, også i de tilfeller hvor lovbruddet er planlagt. Planlegging vil kunne være et argument for tilregnelighet i denne konkrete vurderingen. Følgelig forstås forarbeidene slik at planleggingsevne alene ikke er avgjørende, men at det vil være indirekte relevant i helhetsvurderingen ettersom god planleggingsevne kan indikere så god kognitiv fungering at vedkommende må anses tilregnelig.

---

¹³⁵ Dette fremheves flere steder i Prop. 154 L (2016-2017), blant annet på s. 13, s. 69 og s. 230.

¹³⁶ Gröning (2024) nr. 3 punkt nr. 4.

¹³⁷ Se del 5.2 og Gröning, Husabø og Jacobsen (2023) s. 512.

¹³⁸ Prop. 154 L (2016-2017) s. 230.

¹³⁹ Prop. 154 L (2016-2017) s. 230.

¹⁴⁰ Gröning og Melle (2022) s. 432.

5.3.2 Høyesterett fremhever betydningen av planlegging

I Trusselbrevdommen kom Høyesterett til at gjerningspersonen ikke hadde en «sterkt avvikende sinnstilstand». Det ble av den grunn ikke foretatt en vurdering av om vedkommende var utilregnelig på grunn av en slik tilstand. Likevel uttalte Høyesterett seg generelt om innholdet av utilregnelighetsvurderingen. Det ble uttalt at det ut ifra forarbeidene er uklart «hvilken betydning funksjonsevnen skal ha for vurderingen av om en person med sterkt avvikende sinnstilstand, likevel skal anses tilregnelig» men at det er klart at «en vrangforestilling ikke uten videre er nok».¹⁴¹ På bakgrunn av dette må det også «[...] i lys av tiltaltes funksjonsevne – vurderes konkret om det er rimelig og rettferdig å anvende straff».¹⁴² Som redegjort for ovenfor, fremstår det i utgangspunktet som om en svikt i virkelighetsforståelse kan være tilstrekkelig for utilregnelighet, så fremt svikten er massiv nok.¹⁴³ Førstvoterendes forståelse av forarbeidene kan derimot tas til inntekt for at en svikt i virkelighetsforståelsen ikke nødvendigvis er tilstrekkelig for å fastslå utilregnelighet dersom funksjonsevnen er så god at gjerningspersonen ikke «[...] mangler evnen til å analysere totalsituasjonen på handlingstidspunktet».¹⁴⁴ Uttalelsen bidrar imidlertid til liten avklaring utover det som allerede fremkommer av forarbeidene, og gir alene begrenset veiledning.

Uttalelsene i Trusselbrevdommen ble fulgt opp i E6-dommen.¹⁴⁵ Deretter tilføyde førstvoterende at «[...] når vilkåret i § 20 andre ledd bokstav a er oppfylt, vil det først og fremst være aktuelt at god kognitiv og mental funksjon leder til [straffansvar] der lovbruddene er *planlagt over en viss tid*» (min kursivering).¹⁴⁶ Det fremstår som om førstvoterende legger til grunn at planlegging i noen tilfeller tilsier straffansvar. Hva som innebærer at et lovbrudd er «planlagt over en viss tid» er imidlertid usikkert. Som nevnt finnes det ikke en klar avgrensning av hva som er planlegging i rettslig forstand, men den psykologiske forståelsen sammenfaller godt med en naturlig forståelse av hva planlegging er, og vil kunne gi en viss veiledning.¹⁴⁷ Dersom man ser Høyesteretts uttalelse om at lovbruddet må være planlagt «over en viss tid» i lys av en slik forståelse, fremstår det som om planleggingen må være ikke ubetydelig før den medfører at terskelen for utilregnelighet blir høyere. Det er likevel uklart om førstvoterende

---

¹⁴¹ HR-2023-1243-A avsnitt 46.

¹⁴² HR-2023-1243-A avsnitt 49.

¹⁴³ Se del 4.3.3.

¹⁴⁴ HR-2023-1243-A avsnitt 49.

¹⁴⁵ HR-2023-1242-A avsnitt 30.

¹⁴⁶ HR-2023-1242-A avsnitt 32.

¹⁴⁷ Se del 5.2.

mener om planleggingen må innebære en viss grad av kompleksitet, kreve et gitt antall aktive timer planlegging eller strekke seg over en viss tidsperiode når det uttales at lovbruddet må være «planlagt over en viss tid». Den konkrete vurderingen i E6-dommen gir en viss veiledning i hva Høyesterett mener ikke er å anse som planlegging.

I E6-dommen forsøkte gjerningspersonen å drepe sin kone. På vei fra Rikshospitalet kjørte gjerningspersonen i en fart opp mot 200 km/t og dunket bort i en annen bil i samme kjøreretning mens han oppførte seg aggressivt og unormalt mot sin kone. Etter hver dannet det seg kø, og da senket han farten og fulgte trafikken. Da køen løste seg opp økte han igjen farten, og i en fart på minst 170 km/t kjørte han inn i en annen bil i samme kjøreretning og krasjet. Underveis snakket han høyt og uforståelig, og før kollisjonen fortalte han kona at han skulle drepe henne og barna deres.¹⁴⁸ I avgjørelsen foretok Høyesterett ingen vurdering av hvorvidt lovbruddet var planlagt, og konkluderte med at det tvert imot dreide seg om et lovbrudd besluttet og gjennomført uten forutgående planlegging. Av den grunn kom Høyesterett til at det ikke ville være rimelig eller rettferdig å holde gjerningspersonen strafferettslig ansvarlig, til tross for at vedkommendes funksjonsfall var begrenset.¹⁴⁹

Ut ifra avgjørelsen forelå det ingen ytre indikasjoner i form av eksempelvis internettsøk eller uttalelser til andre om at gjerningspersonen i forkant hadde planlagt å drepe familien sin, noe som kan indikere at lovbruddet ikke var planlagt. At han sa de måtte hente barna fordi han skulle drepe dem også, rett før han kjørte inn i den andre bilen underbygger også at handlingen ikke var planlagt. Dersom han hadde planlagt å drepe hele familien, ville det vært naturlig å utføre handlingen når hele familien faktisk var i bilen. At Høyesterett uten videre legger til grunn at lovbrudd var besluttet og gjennomført uten forutgående planlegging, indikerer at Høyesterett mente lovbruddet ikke fremsto planlagt. Konklusjonen fremstår rimelig, men gir ikke noen nærmere veiledning for hva som skal til for at lovbruddet anses planlagt over en viss tid og reiser dermed nye spørsmål.

Videre uttalte førstvoterende at i de tilfeller hvor lovbruddet er planlagt over en viss tid

[...] vil det – til tross for den avvikende sinnstilstanden på gjerningstidspunktet – kunne være grunnlag for å klandre gjerningspersonen for de valg vedkommende har tatt. Det vil derfor

---

¹⁴⁸ HR-2023-1242-A avsnitt 20-24.

¹⁴⁹ HR-2023-1242-A avsnitt 48. I dagene før hadde gjerningspersonens funksjonsnivå vært godt og det hadde ikke vært noe påfallende ved adferden til vedkommende. Han hadde blant annet vært på jobb og hatt med barna på Burger King. Også kort tid etter kollisjonen hadde han opptrådt adekvat og vist refleksjon knyttet til det som hadde skjedd, se HR-2023-1242-A avsnitt 14-17 og avsnitt 46.

kunne være rimelig og rettferdig at vedkommende idømmes straff. Der en gjerningsperson i sterkt avvikende sinnstilstand gjennomfører et lovbrudd uten forutgående planlegging, vil dette gjerne stille seg annerledes.¹⁵⁰

Uttalelsen forstås slik at førstvoterende mente at i de tilfeller hvor lovbruddet er planlagt over en viss tid, kan dette tilsi at det er rimelig å holde gjerningspersonen straffansvarlig fordi vedkommende kan klandres for å ha valgt ett handlingsalternativ over et annet. En slik uttalelse er uheldig når det er klart at også alvorlig syke mennesker kan ha evne til å planlegge og begå kompliserte lovbrudd.¹⁵¹ I tillegg til å ha planleggingsevne til tross for en massiv sykdom på sinnet, kan man også planlegge *med utgangspunkt i* vrangforestillinger, og i slike tilfeller vil ikke personen evne å se og vurdere alternative handlemåter.¹⁵² Eksempelvis vil en person med en omfattende realitetsbrist kunne ha en vrangforestilling om at nabofamilien overvåker vedkommende og familien hens, og rapporterer videre til romvesener som skal bortføre og drepe hele familien. *På grunn av* denne vrangforestillingen bestemmer vedkommende seg for å drepe nabofamilien for å hindre rapporteringen og beskytte sin egen familie. Vedkommende inviterer nabofamilien på middag førstkommande helg med en tanke om at vedkommende skal drepe dem alle under middagen. Deretter drar hen på XXL og går til innkjøp av en jaktkniv som hen skal bruke for å drepe naboene med under middagen. I slike tilfeller vil ikke gjerningspersonen, ut ifra sin mentale tilstand, ha evne til å forstå egen situasjon eller handlinger. Når gjerningspersonen ikke evner dette, kan man heller ikke forvente at vedkommende kunne (og burde) handlet annerledes, og da vil det heller ikke være grunnlag for å klandre vedkommende. Høyesteretts uttalelse vil dermed harmonere dårlig med de hensynene som begrunner reglene om straffefrihet på grunn av utilregnelighet.¹⁵³

Likevel vil det at lovbruddet er planlagt over en viss tid kun «[...] kunne være grunnlag for å klandre gjerningspersonen for de valg vedkommende har tatt» (min kursivering).¹⁵⁴ Det er dermed ingen selvfølge at det at lovbruddet er planlagt medfører at gjerningspersonen uten

---

¹⁵⁰ HR-2023-1242-A avsnitt 32.

¹⁵¹ Grønning og Melle (2022) s. 428 og Grønning, Husabø og Jacobsen (2023) s. 512. Dette var blant annet tilfellet i forbindelse med drapene på Kongsberg i 2021, hvor gjerningspersonen, til tross for tre til fire måneder med planlegging i form av innkjøp av og trening med våpen, samt Youtube-søk med hensikt om «drepe mennesker for å oppnå gjenfødelse», uten tvil ble funnet utilregnelig etter § 20 bokstav a, se TBUS-2022-6117 under 1.1. *Innledning* og under 2 *Skyldvne*.

¹⁵² Grønning og Melle (2022) s. 432.

¹⁵³ Se nærmere om dette nedenfor under del 5.3.3 og del 6.3.

¹⁵⁴ HR-2023-1242-A avsnitt 32. At Høyesterett knytter betydningen av planlegging til hvorvidt gjerningspersonen kan klandres er uheldig, ettersom planlegging i vurderingen av utilregnelighet ikke knytter seg til klander, men gjerningspersonens evner å forstå eller kontrollere egne tanker og handlinger.

videre anses tilregnelig – det vil uansett bero på en konkret vurdering av om en konklusjon om utilregnelighet vil være rimelig og rettferdig. Følgelig ser man at Høyesterett går lenger enn lovbestemmelsen og forarbeidene, og oppstiller planlegging som et selvstendig moment i utilregnelighetsvurdering. Avgjørelsene medfører en differensiering som avhenger av hvorvidt lovbruddet er planlagt. Dersom lovbruddet ikke var planlagt, vil en vesentlig brist i virkelighetsforståelsen kunne være tilstrekkelig for å anses utilregnelig.¹⁵⁵ Dersom lovbruddet derimot var planlagt, øker terskelen for å bli ansett utilregnelig etter § 20 bokstav a. Ikke enhver form for planlegging tilsier at gjerningspersonen var tilregnelig, men hvor den nedre grensen går for hva som omfattes, er ikke klart.

5.3.3 Er det rimelig at terskelen for utilregnelighet er høyere i tilfeller hvor lovbruddet er planlagt?

Det er også aktuelt å se hen til i hvilken grad planlegging, ut ifra de hensynene strafferetten og utilregnelighetsregelen bygger på, bør medføre en høyere terskel for utilregnelighet.

Som redegjort for ovenfor er det uttalt i forarbeidene at utilregnelighetsvurderingen skal være en konkret helhetsvurdering av om det er rimelig og rettferdig at gjerningspersonen straffes.¹⁵⁶ Det er naturlig å knytte vurderingen av hva som er rimelig og rettferdig opp til de hensynene strafferetten bygger på, og her står skyldprinsippet sentralt.¹⁵⁷ Det er bare den som kunne og burde ha handlet annerledes som kan klandres. Kan man ikke klandres så skal man heller ikke og holdes strafferettslig ansvarlig for sin handling. Dersom gjerningspersonen var i en slik mental tilstand at vedkommende ikke hadde forutsetningene for å tenke fornuftig om sine handlinger og handlingsvalg, så vil det ikke være rimelig å holde vedkommende strafferettslig ansvarlig.

Det er, som beskrevet ovenfor, ikke nødvendig med en sviktende evne til å planlegge for å kunne oppfylle grunnvilkåret om en sterkt avvikende sinnstilstand.¹⁵⁸ Videre er det, som nevnt, ikke tvilsomt at personer som er alvorlig psykisk syke kan være i stand til å planlegge og utføre kompliserte lovbrudd. En svikt i planleggingsevnen kan være et symptom på at man har en tilstand som omfattes av bokstav a, men det er ikke et krav – man kan ha andre så sterke

---

¹⁵⁵ HR-2023-1242-A avsnitt 32.

¹⁵⁶ Se del 4.

¹⁵⁷ Se del 2.2.

¹⁵⁸ Se del 5.2.

symptomer på en slik tilstand at man likevel oppfyller grunnvilkåret i bokstav a.¹⁵⁹ At svikt i planleggingsevnen ikke er et krav for å oppfylle grunnvilkåret, får betydning for innholdet utilregnelighetsvurderingen. Som tidligere påpekt er det en totalvurdering, hvor gjerningspersonen samlet sett må være uten evne til å forstå egen situasjon og handlinger. Når planlegging ikke forutsetter at man klarer å se og tenke fornuftig om sin egen situasjon og forstå konsekvensene av sine handlinger, vil en høyere terskel for tilregnelighet i planleggingstilfeller kunne stride med skyldprinsippet.

En høyere terskel vil også samsvare dårlig med tanken om at strafferetten skal ha en allmennpreventiv og individpreventiv virkning. Utvidelsen av straffansvaret vil ikke virke individpreventivt på et menneske som ikke evner å forstå at det vedkommende gjør er galt, heller ikke for et menneske som ikke forstår at det vedkommende planlegger er galt. Videre vil ikke en heving av terskelen ha en allmennpreventiv effekt fordi den (uteblivende) normskapende eller styrende effekten straff av psykiske syke mennesker har, tilsynelatende vil være den samme uavhengig av om lovbruddet var planlagt eller impulsivt – også allmennprevensjonen tar utgangspunkt i gjerningspersonens skyldevne.

Samlet sett tilsier rimelighetsbetraktninger og strafferettens mer overordnede hensyn at planlegging ikke uten videre bør tilsi at gjerningspersonen var tilregnelig, men at dette kan være et relevant moment i utilregnelighetsvurderingen i den grad det kan tilsi at gjerningspersonen kan klandres. Dersom planlegging trekkes inn er det imidlertid vesentlig å vurdere hvorvidt gjerningspersonen hadde forutsetningene for å handle annerledes. Tilsvarende premiss for betydningen av planlegging legger Gröning og Melle til grunn når de tar til orde for at det kun vil være rimelig å konkludere med tilregnelighet som følge av planlegging dersom gjerningspersonen hadde et reelt handlingsalternativ på handlingstidspunktet.¹⁶⁰ Når Høyesterett uttaler at i de tilfeller hvor lovbruddet er planlagt over en viss tid vil det «[...] til tross for den avvikende sinnstilstanden på gjerningstidspunktet – kunne være grunnlag for å klandre gjerningspersonen for de valg vedkommende har tatt» fremstår det som om Høyesterett går ett skritt lenger i å vektlegge planlegging enn det hensynene utilregnelighetsreglene bygger på tilsier er rimelig og forsvarlig.¹⁶¹

---

¹⁵⁹ Se del 5.2, samt blant annet Helsedirektoratet (2022).

¹⁶⁰ Gröning og Melle (2022) s. 432.

¹⁶¹ Se HR-2023-1242-A avsnitt 32.

5.4 Oppsummert om betydningen av planlegging

Paragraf 20 fremhever ikke planlegging særskilt, og etter ordlyden er innholdet av utilregnelighetsvurderingen likt både i tilfeller hvor lovbruddet er planlagt og hvor lovbruddet ikke er planlagt. Utilregnelighetsvurderingen er en konkret helhetsvurdering av om gjerningspersonens tilstand medfører en så alvorlig svikt i virkelighetsforståelse og funksjonsevne, at det samlet sett er rimelig og rettferdig å holde vedkommende strafferettslig ansvarlig.¹⁶² Sett i sammenheng med forarbeidene er det imidlertid klart at planlegging kan være et moment som taler imot at gjerningspersonen var utilregnelig.

Høyesterett legger større vekt på betydningen av planlegging enn lovteksten og forarbeidene, og går tilsynelatende lengre i sin vektlegging enn det rimelighetsbetraktninger og skyldprinsippet tilsier man burde. Høyesterett legger til grunn at det fremdeles må gjøres en konkret rimelighetsvurdering, men fremhever samtidig at god kognitiv funksjon i form av planleggingsevne vil være et moment som taler for at gjerningspersonen var tilregnelig. Særlig Høyesteretts uttalelser i E6-dommen må anses som veiledende for tolkningen av en skjønsmessig ordlyd og vage forarbeider, og virker dermed normskapende og avklarende på et uklart område.¹⁶³ Til tross for en rettsstilstand som går noe lenger i vektleggingen av planlegging enn det de grunnleggende hensynene tilsier, er Høyesteretts vektlegging av planlegging som moment forholdvis tydelig. Frem til Høyesterett eller lovgiver kommer med ytterligere avgjørelser eller lovendringer som tydeliggjør en annen eller ny rettsstilstand, står man dermed overfor en rettsstilstand hvor planlagte tilfeller stiller seg i en særstilling.

---

¹⁶² Se del 4.4.

¹⁶³ Nygaard (2004) s. 75.

6 Utfordringer knyttet til dagens rettstilstand og avsluttende betraktninger

6.1 Innledning

I denne delen av oppgaven vil det knyttes noen bemerkninger til virkningene av lovendringen og Høyesteretts forståelse av utilregnelighetsvurderingen. Videre vil de utfordringene som oppstår som følge av Høyesteretts uttalelser om betydningen av planlegging bli belyst. Avslutningsvis rettes det noen kritiske bemerkninger til konsekvensene av og utfordringene ved dagens rettstilstand.

6.2 Virkningene av lovendringen og Høyesteretts forståelse av innholdet i utilregnelighetsvurderingen

Lovendringen generelt har medført en høyere terskel slik at det skal mer til for å anses utilregnelig, og det kreves alltid en grad av svikt i virkelighetsforståelsen for at en gjerningsperson kan nå opp til denne terskelen. Arbeidet med å avklare innholdet i den rettslige vurderingen har lovgiver overlatt til domstolene, og med Trusselbrevdommen og E6-dommen er vi i noen grad på vei mot en avklaring av det rettslige skjønnet på dette punktet. Likevel kan det være grunn til å stille seg kritisk til Høyesteretts uttalelser som tilsier at terskelen for utilregnelighet er høyere i de tilfeller hvor lovbruddet er planlagt.

Høyesterett har lagt seg på en linje hvor planlegging nå har fått en forholdsvis sentral betydning, og hvor planlegging vil veie tungt i retning av tilregnelighet. Dette medfører at det skal mindre til for å bli ansett som tilregnelig dersom lovbruddet var planlagt i forkant. Det fremstår som problematisk at det i tilfeller hvor lovbruddet er planlagt, nå virker som det sentrale i utilregnelighetsvurderingen er betydningen av hvor god gjerningspersonens funksjonsevne var forut for lovbruddet, heller enn hvor dårlig funksjonsevnen var på handlingstidspunktet. Når Høyesterett har uttalt at «[...] det [vil] først og fremst være aktuelt at god kognitiv og mental funksjon leder til [straffansvar] der lovbruddene er planlagt over en viss tid» kan det stilles

spørsmål ved om Høyesterett her på en måte snur vurderingen.¹⁶⁴ Det kan fremstå som om Høyesterett vender vurderingen fra å handle om i hvilken grad det er svikt i funksjonsevnen til å handle om i hvilken grad gjerningspersonen *mangler* svikt i funksjonsevnen. Dersom det er tilfellet, vil et slikt premiss bare være forenelig med de hensynene som utilregnelighetsreglene og strafferetten bygger på, dersom planleggingen indikerer en så god kognitiv funksjon hos gjerningspersonen at vedkommende reelt sett hadde de mentale og kognitive forutsetningene til å tenke fornuftig om sine handlinger og se alternative handlingsvalg.

6.3 Bemerkninger knyttet til betydningen av planlegging

Høyesterett tillegger altså planleggingen større betydning enn det forarbeidene gjør, og fremhever dette som et selvstendig moment i utilregnelighetsvurderingen. Selv om en konklusjon om utilregnelighet i tilfeller der lovbruddet er planlagt kan stride med den allmenne rettsfølelse, kommer Høyesteretts fremheving av betydningen av planlegging i konflikt med andre rimelighetsbetraktninger og de hensynene strafferetten bygger på. Resultatet er at en står overfor nye ubesvarte spørsmål og en rettstilstand som kan skape strukturelle spenninger i strafferetten.

Det første spørsmålet som reiser seg, er hvor omfattende planleggingen av et lovbrudd må være for at det skal dreie seg om planlegging av en slik karakter at den skal vektlegges i utilregnelighetsvurderingen. Ettersom Høyesterett legger til grunn at det må dreie seg om et lovbrudd som er «planlagt over en viss tid», er det naturlig å tolke det dithen at ikke enhver prosess som inngår i den psykologiske og alminnelige forståelsen av «planlegging» omfattes. Høyesterett utdyper ikke hva de mener med at lovbruddet må være «planlagt over en viss tid», og dermed er det vanskelig å si hvor terskelen skal ligge.

Planlegging som et moment tillegges vekt også andre steder i straffelovgivningen. Det kan stilles spørsmål ved om andre bestemmelser i straffelovgivningen kan bidra til en avklaring av hvordan planlegging skal forstås i rettslig forstand i relasjon til utilregnelighetsvurderingen. At lovbruddet er planlagt vil kunne være et skjerpende moment i straffeutmålingen, samt et moment i vurderingen av om et lovbrudd var grovt.¹⁶⁵ Betydningen av planlegging som

---

¹⁶⁴ HR-2023-1242-A avsnitt 32.

¹⁶⁵ Se henholdsvis strl. § 77 om skjerpende omstendigheter, § 328 første ledd bokstav c om grovt ran, § 331 bokstav b om grov utpressing, § 376 bokstav d om grovt forsikringsbedrageri, § 379 første ledd bokstav d om grovt skattesvik og § 405 om grov formuesforringelse.

skjerpende moment i reaksjonsfastsettelsen og vurderingen av lovbruddets grovhet er imidlertid en annen enn vurderingen av om gjerningspersonen overhodet ut ifra sin sinnstilstand kan klandres. Planlegging som skjerpende moment, både i relasjon til hvilket straffebed gjerningspersonen har brutt og utmålingen av straffen, har dermed ikke noen overføringsverdi til spørsmålet om hvordan planlegging skal forstås i relasjon til spørsmålet om hvorvidt gjerningspersonen var utilregnelig.

Ettersom utilregnelighetsvurderingen i § 20 er skjønnsmessig, er det begrenset i hvor stor grad man kan forvente en avklaring av regelens innhold gjennom kun to Høyesterettsavgjørelser. Det er vanlig at lovgiver overlater til Høyesterett å nærmere avklare innholdet i rettslige vurderinger, og ut ifra de tilgjengelige rettskildene, har Høyesterett til en viss grad kommet med en avklaring. De aktuelle sakene har naturligvis ikke aktualisert alle spørsmål som kan oppstå i relasjon til planlagte lovbrudd. Det virker imidlertid som Høyesterett innenfor sakenes grenser, har forsøkt å komme med en avklaring. Likevel står man fremdeles overfor en rettsstilstand med en uklar grense for hvordan planlegging skal forstås i rettslig forstand.

For det andre reiser dagens rettsstilstand spørsmål om i hvilken grad planlegging er av betydning i de tilfeller hvor gjerningspersonen ikke har klart å gjennomføre lovbruddet, slik at vedkommende kun kan dømmes for forsøk dersom hen finnes tilregnelig.¹⁶⁶ At gjerningspersonen planla lovbruddet, men ikke klarte å gjennomføre planen, kan i seg selv indikere at svikten i virkelighetsforståelse og funksjonsevne var så stor at vedkommende nådde opp til terskelen for utilregnelighet. Som eksempel kan en tenke seg en gjerningsperson som planlegger å brenne ned en skole på grunn av en vrangforestilling om at skolebarna er demoner. Det er nærliggende å tro at sinnstilstanden til gjerningspersonen i større grad er svekket dersom vedkommende løper fra stedet på grunn av en vrangforestilling om at hen selv tar fyr idet fyrstikken tennes, sammenlignet med om gjerningsperson faktisk klarte å tenne på skolen.

Dersom man skal ta lovgiver på ordet, og indirekte ivareta den allmenne rettsfølelsen i utilregnelighetsvurderingen, vil den allmenne rettsfølelsen trolig ikke gjøre seg gjeldende i like stor grad i de tilfeller hvor gjerningspersonen ikke lykkes med å gjennomføre lovbruddet. Ifølge Gran er tendensen gjennom tidene at det ved hendelser som berører samfunnet har blitt konkludert med tilregnelighet der gjerningspersonen lyktes med å utføre et komplisert og planlagt lovbrudd, mens man ved mislykkede forsøk har konkludert med utilregnelighet.¹⁶⁷

---

¹⁶⁶ Jf. strl. § 16.

¹⁶⁷ Gran (2015) s. 196-199.

Hvorvidt dette handler om den allmenne rettsfølelsen eller andre omstendigheter er uklart.¹⁶⁸ Det kan tenkes at det også skyldes at de som ikke lykkes med å fullføre lovbruddet faktisk er sykere enn de som lykkes. Det er også grunn til å tro at folk flest i større grad synes synd på disse gjerningspersonene, som igjen påvirker den allmenne rettsfølelsen. Uavhengig av dette, er det nærliggende å tro at den allmenne rettsfølelsen trolig ikke tilsier at tilregnelighet er eneste «akseptable» konklusjon i de tilfeller hvor det kun dreier seg om et straffbart forsøk. Samtidig må det avgjørende være hvor syk vedkommende er.

Det kan være en rekke ulike grunner til at en gjerningsperson ikke klarer å fullføre et lovbrudd, og hvorvidt planlegging bør være av betydning ved utilregnelighetsvurderingen også i forsøksstilfeller, vil avhenge av grunnen til at lovbruddet ikke ble fullbyrdet. Eksempelvis vil planlegging kunne være av betydning for utilregnelighetsvurderingen der gjerningspersonen blir stoppet av myndighetene i planleggingsfasen eller idet gjerningspersonen påbegynner fullbyrdelsen. Derimot vil det være mindre naturlig å vektlegge planlegging i utilregnelighetsvurderingen der gjerningspersonen på grunn av en forverring i sykdomstilstanden mislyktes i å fullføre lovbruddet. Rettstilstanden er ikke avklart på dette punktet. Det vil likevel være forsøksstilfeller hvor det kan være gode grunner for at planlegging ikke skal tillegges særskilt betydning i utilregnelighetsvurderingen når gjerningspersonen mislykkes i å fullbyrde lovbruddet. En nærmere avklaring vil være opp til Høyesterett.

Avslutningsvis kan det reises spørsmål ved om det å særlig legge vekt på betydningen av planlegging medfører at den allmenne rettsfølelsen vektlegges på bekostning av prinsippet om skyldevne. Særlig uttalelsen i forarbeidene om at utilregnelighetsvurderingen «indirekte [vil] kunne ivareta den alminnelige rettsfølelse» skaper visse strukturelle utfordringer.¹⁶⁹ Som påpekt ovenfor, kan en person ha en så massiv sykdom på sinnet at vedkommende oppfyller grunnvilkåret, samtidig som vedkommendes evne til å planlegge er intakt. Når det er tilfellet fremstår, det som uheldig at det skal legges vekt på at gjerningspersonen har planlagt fordi det kan stride mot den allmenne rettsfølelse om vedkommende ikke holdes strafferettslig ansvarlig. Det fremstår som uheldig fordi en slik vektlegging medfører at den allmenne rettsoppfatningen potensielt går på bekostning av den enkeltes helsetilstand og rett til straffefrihet. Det sentrale prinsippet bak reglene om at man ikke straffer utilregnelige er at de ikke har skyldevne – vedkommende kan ikke klandres for det vedkommende har gjort. Ved å vektlegge den allmenne

---

¹⁶⁸ Gran (2015) s. 199.

¹⁶⁹ Prop. 154 L (2016-2017) s. 230.

rettsfølelsen på bekostning av skyldprinsippet, risikerer man at et uskyldig individ holdes ansvarlig fordi vedkommende hadde planlagt lovbruddet hen utførte da hen var utilregnelig. Dersom dette blir tilfellet, risikerer man å undergrave de prinsippene strafferetten og kravet om tilregnelighet bygger på.

6.4 Et vidt rettslig skjønn på bekostning av rettssikkerhet

Da § 20 ble endret slik at de sakkyndiges rolle ble mindre og det rettslige skjønnet større, var dette et bevisst valg av «en ny retning for bedømmelsen av skyld». Ved å gå bort fra «psykotisk»-vilkåret og innføre et overordnet vurderingstema av hvorvidt det er rimelig og rettferdig å finne gjerningspersonen utilregnelig, gikk utilregnelighetsvurderingen fra å være en vurdering hovedsakelig bygget på vurderinger og uttalelser fra de sakkyndige, til en rettslig skjønnsmessig vurdering av ikke-medisinske vilkår ut ifra uttalelser fra sakkyndige.¹⁷⁰ Hensikten med innføringen av totrinnsvurderingen var å tydeliggjøre at det er symptomtyngden på handlingstidspunktet, ikke diagnoser, som er avgjørende i spørsmålet om tilregnelighet.¹⁷¹

Med et videre rettslig skjønn, har domstolene i større grad mulighet til å vurdere den enkelte gjerningspersonens tilstand i den konkrete saken. På denne måten kan man unngå tilfeller hvor en klart frisk gjerningsperson går fri eller en åpenbart syk person blir holdt strafferettslig ansvarlig på grunn av et strengt avgrenset vilkår, slik som var en utfordring før lovendringen. Samtidig har flere tatt til orde for at det rettslige skjønnet i dagens utilregnelighetsvurdering er så vidt, og retningslinjene såpass vage at hensynet til forutberegnelighet og likebehandling ikke i varetas.¹⁷² Selv om man i dag har et vidt rettslig skjønn, er det ikke nødvendigvis enklere å identifisere og vurdere hvorvidt gjerningspersoner er utilregnelige når retningslinjene for vurderingen ikke er tydeligere. Mangelen på en avklart norm kan føre til feilbedømmelser og bidra til en uklar rettstilstand. Dette kan igjen føre til vilkårlighet ettersom det i stor grad blir opp til den enkelte rettsanvenderen å ta stilling til i hvilken grad planlegging skal vektlegges i vurderingen. Ved å gi rettsanvenderen en så stor grad av fritt skjønn risikerer man at dette går

---

¹⁷⁰ Prop. 154 L (2016-2017) s. 68.

¹⁷¹ Prop. 154 L (2016-2017) s. 7.

¹⁷² Se blant annet Løvlie (2019) s. 88-89, Frøberg (2020) s. 179 og Grønning og Melle (2022) s. 405. Nærmere om totrinnsvurderingen i del 3 og del 4.

på bekostning av behovet for klare og forutsigbare regler, og medfører en vilkårlighet som vil kunne komme i konflikt med kravet om likhet for loven.¹⁷³

I forarbeidene er det uttalt at dagens § 20 i større grad vil ivareta hensynet til likebehandling og rettssikkerhet enn den tidligere regelen blant annet fordi Høyesterett kan prøve de faktiske forholdene i påankede saker fullt ut.¹⁷⁴ En slik løsning er i utgangspunktet god, og vil kunne føre til en rettstilstand som utvikles i samsvar med samfunnsutviklingen. Utfordringen i relasjon til § 20 er imidlertid at svært få saker faktisk ankes videre og slippes inn av Høyesterett. Når antallet saker som ankes videre i rettssystemet er et fåtall, skaper dette en situasjon hvor klargjøringen av regelens innhold vil ta lang tid. Når utilregnelighetsvurderingen i § 20 i tillegg er såpass skjønsmessig, gjør knappheten av høyesterettsavgjørelser at det vil ta lang tid før det faktisk foreligger retningslinjer som i tilstrekkelig grad sikrer likebehandling og ivaretar rettssikkerheten til potensielt svært syke mennesker i spørsmålet om tilregnelighet. Dette er uheldig, da det i verste fall vil kunne medføre feilbedømmelser over en lang periode.

Hensikten med lovendringen var å gjøre det enklere å identifisere gjerningspersonene som ikke oppfyller disse minstekravene, og på denne måten styrke samfunnsvernet og kvaliteten på sakkyndigarbeidet.¹⁷⁵ Hvorvidt lovendringen har gjort det enklere å ivareta dette formålet, er basert på den ovenstående redegjørelsen, heller usikkert. Langbach har tatt til orde for at utilregnelighetsvurderingen i stor grad blir en etisk vurdering.¹⁷⁶ Det er vanskelig å se at ren rimelighet skal være styrende for vurderingen av om en gjerningsperson har skyldene eller ei – formålet med utilregnelighetsreglene er å sørge for at personer som ikke oppfyller «et minstekrav om modenhet, sjelelig sunnhet eller bevissthet» ikke holdes straffansvarlige.¹⁷⁷ Nylig har også riksadvokaten gitt uttrykk for at innholdet av utilregnelighetsvurderingen etter § 20 bokstav a ikke er avklart, og at det er ønskelig at påtalemyndigheten prioriterer enkeltsaker som kan være med å bidra til ytterligere klargjøring. Særlig er det ytret et ønske om nærmere retningslinjer for vurderingen i de tilfeller hvor gjerningspersonen ikke hadde en fremtredende brist i virkelighetsforståelsen.¹⁷⁸ En slik etterlysning fra riksadvokaten demonstrerer at til tross

---

¹⁷³ Kravet om likebehandling fremkommer av blant annet Grunnloven (Grl.) § 98 første ledd som stadfester at alle «[a]lle er like for loven».

¹⁷⁴ Prop. 154 L (2016-2017) s. 13.

¹⁷⁵ RA-2020-2 s. 1.

¹⁷⁶ Langbach (2023) s. 145.

¹⁷⁷ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 216.

¹⁷⁸ Riksadvokaten (2024) s. 2.

for at det er avsagt to høyesterettsdommer, så er det fremdeles uklarheter knyttet til innholdet av § 20 bokstav a.

Frøberg har tatt til orde for at lovendringen ikke nødvendigvis medfører de største praktiske betydningene.¹⁷⁹ Selv om det kan være tilfellet, er det åpnet opp for et videre rettslig skjønn enn tidligere. Det vide skjønnet øker risikoen for ulik praktisering av regelen mellom domstolene, og at domstolene på denne måten ender med å forsømme seg i sitt ansvar om å ivareta hensynene til forutberegnelighet og likebehandling. Dermed er det behov for ytterligere presisering og klargjøring av innholdet i utilregnelighetsvurderingen etter § 20 bokstav a.

---

¹⁷⁹ Frøberg (2020) s. 184.

7 Litteraturliste

Lover og forskrifter

Grunnloven 1814	Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven – GrL.)
Straffeloven 1902	Lov 22. mai 1902 nr. 10 om Almindelig Borgerlig Straffelov (straffeloven 1902 – strl. 1902) (ophevet)
Straffeprosessloven 1981	Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven – strpl.)
Psykisk helsevernloven 1999	Lov 02. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven – phvl.)
Straffeloven 2005	Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven – strl.)
Endringslov til straffeloven og straffeprosessloven mv 2019	Lov 21. juni 2019 nr. 48 om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (skyldevne, samfunnsvern og sakkyndighet)
FOR-2020-09-21-1788	Forskrift 21. september 2020 om delt ikraftsetting av lov 21. juni 2019 nr. 48 om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (skyldevne, samfunnsvern og sakkyndighet). Overgangsbestemmelser.
FOR-2020-09-30-1921	Forskrift 30. september 2020 om rettspsykiatriske undersøkelser og sakkyndige.

Forarbeider og andre offentlige dokumenter

NOU 1990: 5	NOU 1990: 5 <i>Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner</i> <i>Straffelovkommisjonens delutredning IV.</i>
Ot.prp. nr. 90 (2003-2004)	Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) <i>Om lov om straff (straffeloven).</i>
NOU 2014: 10	NOU 2014: 10 <i>Skyldevne, samfunnsvern og sakkyndighet.</i>
Prop. 154 L (2016-2017)	Prop. 154 L (2016-2017) <i>Endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (skyldevne, samfunnsvern og sakkyndighet).</i>
Innst. 296 L (2018–2019)	Innst. 296 L (2018–2019) <i>Innstilling fra justiskomiteen om Endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (skyldevne, samfunnsvern og sakkyndighet).</i>
RA-2020-2	Riksadvokaten, <i>Utilregnelighetsregler og særreaksjoner</i> , rundskriv nr. 2/2020, datert 09.10.2020. https://www.riksadvokaten.no/wp-content/uploads/2020/10/Rundskriv-2-2020.pdf .
Riksadvokaten (2024)	Riksadvokatens brev til statsadvokatene av 1. mars 2024, <i>Prioriterte prejudikatsspørsmål 2024</i> , publisert 04.04.2024. Hentet fra https://www.riksadvokaten.no/document/prioriterte-omrader-for-rettsavklaring/ 18.04.2024.

Høyesterettsavgjørelser

Rt. 2008 s. 549

HR-2019-653-A

Trusselbrevdommen

HR-2023-1243-A

E6-dommen

HR-2023-1242-A

Avgjørelser fra underinstansene

22.juli-saken

TOSLO-2011-188627-24 – RG-2012-1153 (Oslo tingrett)

Trusselbrev-saken

TOSL-2020-181205 (Oslo tingrett)

Kongsberg-saken

TBUS-2022-6117 (Buskerud tingrett)

Trusselbrev-saken

LB-2022-48655 (Borgarting lagmannsrett)

NAV-saken

LG-2023-3221 (Gulating lagmannsrett)

Litteratur

Andenæs (2016)

Andenæs, Johs., *Alminnelig Strafferett*, 6. utg. ved Georg Fredrik Rieber-Mohn og Knut Erik Sæther, Universitetsforlaget 2016.

Dahl og Løvlie (2018)

Dahl, Alv A. Og Anders Løvlie, *Psykiske lidelser – Forståelse, diagnostikk og juss*, Universitetsforlaget 2018.

Eskeland (2017)

Eskeland, Såle, *Strafferett*, 5. utg. ved Alf Petter Høgberg, Cappelen Damm 2017.

Gran (2015)

Gran, Bernt, *Hundre år med hodebry – utilregnelighetens historie*, Cappelen Damm 2015.

- Gröning, Husabø og Jacobsen (2023) Gröning, Linda, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff*, 3. utg., Fagbokforlaget 2023.
- Gröning (2024) Gröning, Linda, *Karnov lovkommentar: Straffeloven § 20*, ajourført 21.02.2024, Lovdata.no (lest 28.02.2024).
- Høyer og Dalgard (2002) Høyer, Georg og Odd Steffen Dalgard, *Lærebok i rettspsykiatri*, Gyldendal Akademisk 2002.
- Johannessen, Løberg og Nesvåg (2016) Johannessen, Jan Olav, Else-Marie Løberg og Ragnar Nesvåg, «*Schizofreni – klinisk bilde og utbredelse*». I Bjørn Rishovd Rund (red.), *Schizofreni*, 5. utg., Hertervig Forlag Akademisk, 2016, s. 29-47.
- Langbach (2021) Langbach, Tor, *Om rettsmedisin og sakkyndighet – en innføring*, Cappelen Damm Akademisk 2021.
- Nygaard (2004) Nygaard, Nils, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 2. utg., Universitetsforlaget 2004.
- Rosenqvist og Rasmussen (2004) Rosenqvist, Randi og Kirsten Rasmussen, *Rettspsykiatri i praksis*, 2. utg., Universitetsforlaget 2004.
- Skålevåg (2016) Skålevåg, Svein Atle, *Utilregnelighet – En historie om rett og medisin*, Pax forlag 2016.
- Syse (2021) Syse, Aslak, «*Om strafferettslig utilregnelighet – og en nærmest utilregnelig lovprosess*». I John Asland, Aslak Syse, Katrine Kjærheim Fredwall og Tone Wærstad (red.), *Livsfelleskap – rettsfelleskap: festskrift til Tone Sverdrup 70 år*, Gyldendal 2021, s. 76-98.

- Ueland og Øie (2010) Ueland, Torill og Merete Glenne Øie, *Kognitiv svikt ved psykotiske lidelser*, 2. utg., Stiftelsen psykiatrisk opplysning, 2010. Hentet fra https://www.psykose-bipolar.no/wp-content/uploads/2021/09/Kognitiv-svikt-ved-psykoser_2010.pdf 04.03.2024.
- Vaskinn (2015) Vaskinn, Anja, «Psykose». I Pål Grøndahl, Ulf Stridbeck (red.), *Rettspsykiatriske beretninger – Om sakkyndighet og menneskeskjebner*, Gyldendal akademisk 2015, s. 92-107.

Artikler

- Frøberg (2020) Frøberg, Thomas, *De nye reglene om strafferettslig skyldevne*, Lov og Rett vol. 59 3. utg. 2020 s. 167-184. DOI: <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3061-2020-03-05>.
- Gröning (2014) Gröning, Linda, *Tilregnelighet og utilregnelighet – begreper og regler*, Vedlegg 1 til NOU 2014:10 Skyldevne, sakkyndighet og samfunnsvern 2014 s. 404-428.
- Gröning (2017) Gröning, Linda, *Hvordan skal vi avgjøre om alvorlig sinnslidelse innebærer utilregnelighet? Refleksjoner om lovforslaget i Prop. 154 L (2016-2017)*, Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice, vol. 5 nr. 1 2017 s. 77-85. DOI: <https://doi.org/10.15845/bjclcj.v5i1.1384>.
- Gröning og Melle (2022) Gröning, Linda og Karl Henrik Melle, *Strafferettslig utilregnelighet: regelavklaring og*

rolleavklaring, Jussens Venner vol. 57 5-6. utg. 2022 s. 399-441. DOI: <https://doi.org/10.18261/jv.57.5.1>.

Langbach (2023)

Langbach, Tor, *Straffeloven § 20 og rettens skjønnsrom*, Tidsskrift for strafferett vol. 23 utg. 2 2023 s. 139-148. DOI: <https://doi.org/10.18261/strafferett.23.2.3>.

Løvlie (2019)

Løvlie, Anders, *Criminal Insanity: Concepts and Evidence*, Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice, vol. 7 nr. 1 2019 s. 78–96. DOI: <https://doi.org/10.15845/bjclcj.v7i1.2881>.

Oppslagsverk

Helsedirektoratet (2022)

Helsedirektoratet, «psykose», sist oppdatert 18.02.2022. Hentet fra <https://www.helsenorge.no/sykdom/psykiske-lidelser/psykoser/> 04.03.2024.

Norsk psykologforening (u.å.)

Norsk psykologforening, «psykose», u.å. Hentet fra <https://www.psykologforeningen.no/fag-og-politikk/psykisk-helse/psykiske-lidelser/psykose> 04.03.2024.

Malt og Røssberg (2024)

Malt, Ulrik, Jan Ivar Røssberg, «psykoselidelser» i Store medisinske leksikon, sist oppdatert 16.02.2024. Hentet fra <https://sml.snl.no/psykoselidelser> 29.02.2024.

Store norske leksikon (2022)

Store norske leksikon (2005-2007), «realitetstesting» i Store norske leksikon, sist oppdatert 18.03.2022. Hentet fra <https://snl.no/realitetstesting> 23.02.2024.

Svartdal (2020) Svartdal, Frode, «planlegging – psykologi» i Store norske leksikon, sist oppdatert 25.05.2020. Hentet fra <https://snl.no/planlegging - psykologi> 27.02.2024.

Svartdal (2023) Svartdal, Frode, «impulsivitet» i Store norske leksikon, sist oppdatert 03.01.2023. Hentet fra <https://snl.no/impulsivitet> 08.04.2024.

Nyhetsartikler

Kolsrud (2018) Kolsrud, Kjetil, *Ber Stortinget stoppe forslaget om utilregnelighet*, Rett24, publisert 09.01.2018, sist oppdatert 08.03.2018. URL: <https://rett24.no/articles/ber-stortinget-stoppe-forslaget-om-utilregnelighet> (lest 17.01.2024).

Rosenqvist mfl. (2018a) Rosenqvist, Randi, Karl Henrik Melle, Kjersti Narud, Asbjørn Restan, Linda Gröning, Aslak Syse, Marit Halvorsen, Anders Løvlie, Tor Langbach, Kristen Rasmussen, *Utilregnelighet til besvær – igjen*, Morgenbladet, publisert 05.01.2018, sist oppdatert 29.04.2021. URL: <https://www.morgenbladet.no/ideer/kronikk/2018/01/05/utilregnelighet-til-besvaer-igjen/> (lest 17.01.2024).

Rosenqvist mfl. (2018b) Rosenqvist, Randi, Karl Henrik Melle, Kjersti Narud, Asbjørn Restan, Kristen Rasmussen, Linda Gröning, Aslak Syse, Marit Halvorsen, Anders Løvlie, Tor Langbach, *Helsehjelp som straffesanksjon*, Morgenbladet, publisert 12.01.2018, sist oppdatert 29.04.2021. URL: <https://www.morgenbladet.no/ideer/kronikk/2018>

[/01/12/helsehjelp-som-straffereaksjon/](#) (lest 16.01.2024).

Rosenqvist mfl. (2018c)

Rosenqvist, Randi, Karl Henrik Melle, Kjersti Narud, Asbjørn Restan, Kristen Rasmussen, Linda Gröning, Aslak Syse, Marit Halvorsen, Anders Løvlie, Tor Langbach, *De sakkyndiges rolle i straffesaker*, Morgenbladet, publisert 12.01.2018, sist oppdatert 29.04.2021. URL: <https://www.morgenbladet.no/ideer/kronikk/2018/01/12/de-sakkyndiges-rolle-i-straffesaker/> (lest 17.01.2024).

Rosenqvist (2018)

Rosenqvist, Randi, *God intensjon, det er premissene som ikke holder mål*, Morgenbladet, publisert 18.01.2018, sist oppdatert 29.04.2021. URL: <https://www.morgenbladet.no/ideer/debatt/2018/01/18/god-intensjon-det-er-premissene-som-ikke-holder-mal/> (lest 16.01.2024)